

BELSŐ BIZTONSÁGI ALAP

Az Európai Unió
támogatásával

NEMZETKÖZI MIGRÁCIÓS SZERVEZET
ORSZÁGOS RENDŐR-FŐKAPITÁNYSÁG
TRAUMAKÖZPONT KÖZHASZNÚ NONPROFIT KFT.

**„BBA-5.1.6/10-2019-00001 - Ne hagyd, ne tedd! - emberkereskedelem elleni
kampány”**

projekt keretében

**AZ EMBERKERESKEDELEMMEL KAPCSOLATOS TÁRSADALMI
ATTITÚDÖK FELMÉRÉSE**

KUTATÁSI JELENTÉS

Budapest, 2022. szeptember 15.

A KUTATÁST AZ ADAMSKY BY POSITIVE KFT. VÉGEZTE.

KUTATÁSVEZETŐ: POLONYI GÁBOR

A KUTATÁSI JELENTÉS SZERZŐJE: POLONYI GÁBOR

A jelentésben leírtak a szerző nézeteit tükrözik, azok nem tekinthetők a Belügyminisztérium vagy az Európai Bizottság hivatalos állásfoglalásának, ők nem tehetőek felelősek az abban foglaltakért.

TARTALOM

Vezetői összefoglaló.....	4
1. Bevezetés.....	8
1.1. A kutatássorozat célja	8
1.2. Jelen tanulmány tárgya	8
1.3. Módszertan.....	10
1.4. Az adatok ismertetésének módja	13
2. Az emberkereskedelem fontosabb szereplői	14
2.1. A munkacélú kizsákmányolás szereplői	15
2.2. A szexuális célú kizsákmányolás szereplői	17
3. Az emberkereskedelem mint jelenség megítélése (vélemények és attitűdök).....	19
4. Vélemények, attitűdök az áldozatokkal kapcsolatban (kínálati oldal)	24
4.1. Áldozati profilok.....	24
4.2. A tevékenységek végzésének önkéntes illetve nem-önkéntes jellege.....	27
4.3. Áldozathibáztatás.....	30
5. Vélemények, attitűdök az elkövetőkkel kapcsolatban.....	35
5.1. Az elkövetők megítélése a szexuális célú kizsákmányolás esetén.....	35
5.2. Az elkövetők megítélése a munkacélú kizsákmányolás esetén	37
6. Vélemények, attitűdök a „fogyasztókkal” kapcsolatban (keresleti oldal)	38
6.1. A prostituáltak szolgáltatását igénybevevők megítélése.....	38
6.2. A kényszerkoldusok anyagi megsegítésének a megítélése	42
7. Vélemények, attitűdök a szűkebb-tágabb környezetről, mint a keresleti oldal lehetséges szereplőjéről 44	
7.1. A környezeti tér és az aktív magatartásformák.....	44
7.2. A környezeti tér és a passzív magatartásformák.....	48
8. Az emberkereskedelem elleni harcban érintett intézmények megítélése (vélemények és attitűdök).....	51
8.1. A rendőrség megítélése.....	52
8.2. A közoktatás megítélése	55
8.3. A média megítélése.....	57

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

- Jelen kutatás a társadalmi attitűdökkel foglalkozik, azzal, hogy az emberkereskedelem témaköréhez, az emberkereskedelem főbb szereplőjéhez hogyan közelít a társadalom. Míg az emberkereskedelemmel kapcsolatos társadalmi tudatosság, informáltság felmérése alapvetően a „mire” helyezte a hangsúlyt: mit tudnak az emberek erről a kérdéskörrel, addig az attitűdkutatás a „milyen”, a „hogyan” és az okokat emeli a középpontba.
- Az emberkereskedelem, mint jelenség megítélése nagyon egységes és nagyon negatív a közvéleményben. Az emberkereskedelem minden – a kutatásban vizsgált - megvalósulási formáját morálisan elutasítják a kérdezettek, érintse az eset akár a szexuális célú, akár a munkacélú kizsákmányolást (általában elítéli: 93-98%, teljes mértékben elítéli: 73-93%).
- Bár morális szempontból minden esetet elítélnék az emberek, de sokan úgy gondolják, hogy a cselekmények elkövetése nem biztos, hogy eléri azt a súlyossági fokot, hogy a cselekményt jogilag büntetni kelljen. Az adatok azt mutatják, hogy a szexuális céllal történő kizsákmányolás vizsgált konkrét eseteit a közvélemény súlyosabbnak tartja (74-91%), mint a munkacélú kizsákmányolás eseteit. Bár a felmérés során vizsgált munkacélú kizsákmányolással kapcsolatos esetek kapcsán is az elkövető bűncselekményt valósít meg, ezeknek az eseteknek kisebb jogi relevanciát tulajdonítanak a kérdezettek (48-76%).
- A lakosság fontos demarkációs vonalként tekint arra, hogy az emberkereskedelem célkeresztjében álló tevékenységeket (a ház körüli munkákat, a mezőgazdasági munkákat, az építőipari munkákat, a különböző szolgáltatások (pl. prostitúció) nyújtását) a munkavállaló önként vagy kényszer hatására végzi-e. Előbbi esetben a lakossági megkérdezettek morális, jogi szempontból jelentősebb problémát nem látnak a folyamatokban, utóbbi esetében viszont már igen.
- A munkacélú kizsákmányolás kapcsán a megkérdezettek úgy közelítenek a kérdéshez, hogy a munkavállalók megtévesztése és a kényszerítése nagyon erőteljes hatású. A prostitúció esetében annyiban más a helyzet, hogy ezt a tevékenységi formát önmagában egy legális, és bizonyos keretek között szabadon választható tevékenységi formának tartják az emberek, így a prostitúció kapcsán nem mindig a kizsákmányoltsági helyzet a kérdezettek első reakciója. A megkérdezettek 41%-a szerint ezt a „szakmát” önként, szabad akaratából választja a prostituáltak többsége, ezzel szemben 59%-nyian mondják azt, hogy a prostituáltak többsége fizikai-lelki kényszer (pl. zsarolás, erőszak, stb.) hatására teszi azt, amit tesz.
- A prostituáltak és a prostitúció megítélése kapcsán egy ponton homogén a közvélemény problémaérzékelése. Azt nagyon-nagyon kevesen gondolják, hogy ennek a tevékenységnek a végzése örömforrást jelentene a „munkát” végző személy számára (13%). Szinte mindenki azon a véleményen van, hogy ezt kényszerként élik meg az érintettek, amit valamilyen külső tényező vált ki, pl. egy kizsákmányoló jelenléte, gazdasági kényszerek (87%).
- Bár a lakosság egy részében vannak kételyek, hogy a prostitúció legálisan végezhető tevékenysége Magyarországon, de akik még elvben jogszerűnek is gondolják a prostitúciót, azok is gyakran úgy tekintenek erre a területre, mint amit a félillegális, illetve tiltás hangulata leng át. A prostitúció kapcsán a megkérdezettek többsége azt szeretné, hogy ezen tevékenység gyakorlása szabályozott környezetben, a szabályokat betartva és a jelenleginél hatékonyabb módon ellenőrizve történjen

meg, ha már meg kell történnie (64%). A prostitúció teljes tiltásában nem hisznek sokan (11%), mert ezt egy örökéletű dolognak tartják, de ez nem azt jelenti, hogy a prostitúciót önmagában egy elfogadható jelenségnek tartanák a kérdezettek (3%). A többiek fatalistán állnak a kérdéshez, azt mondják, hogy ez ellen nem lehet semmit sem tenni, ezzel a jelenséggel együtt kell élni, szabályozás ide, szabályozás oda (22%).

- A közvélemény nagyon érzékenyen reagál mindazokra az esetekre, ahol az áldozat gyermekkorú: a legtöbben az emberkereskedelem megvalósulását a gyermekekkel való kereskedésben látják manifesztálódni. Ha az áldozat gyermek, akkor a megkérdezettekben sokkal nagyobb mértékű a segítségi szándék, adott esetben a bejelentési aktivitás is. A többség kifejezetten elítéli a gyermekmunkaerő alkalmazását, a kiskorúak szexuális kihasználását, és minden olyan esetben, ahol az áldozat kiskorú, az emberek nagyon komoly büntetőjogi következményeket várnak el az elkövetők vonatkozásában.
- Ha az áldozat nagykorú, akkor a lakosság körében már komoly mértékben megjelenik az áldozathibáztató attitűd, ami felelőssé teszi az áldozatot azért, amiért belekerült ebbe a folyamatba, vagy azért, hogy nem lép ki abból. Az áldozathibáztatás jellege, tartalma és erőssége nagyon hasonló a felmérésben érintett két (munkacélú, illetve szexuális célú kizsákmányoláshoz kapcsolódó) áldozattípus vonatkozásában. Az adatok azt mutatják, hogy a férfiaknak kb. kétharmada rendelkezik áldozathibáztató attitűddel, a nők körében ez a válaszadók felénél figyelhető meg.
- Az egyik legtipikusabbnak mondható narratíva az áldozathibáztatással kapcsolatban az, hogy az áldozatok is felelősek azért, hogy nem lépnek ki az áldozati szerepükből. Annak ellenére mondható magasnak az áldozatok hibáztatása ebben a vonatkozásban, hogy a közvélemény az áldozatok passzivitását megérti: félelmüket jogosnak tartja, érzékelik az előttük tornyosuló objektív akadályokat, többek között a kialakult függőségi viszonyok személyiségromboló hatásait.
- A kutatássorozat középpontjába beemelt kereslet-kínálati törvényszerűségek figyelembevétele az emberkereskedelemmel kapcsolatos ügyek kapcsán azt jelenti, hogy a keresleti oldal visszaszorítása a kínálati oldalra ki fog hatni: mert ha nincs kereslet, akkor nincsen kínálat se. E működési logika elvi szinten elfogadható a kérdezettek számára, és a szakértői visszajelzések is arra utalnak, hogy az emberkereskedelem kapcsán ez egy jól értelmezhető fogalmi keretrendszer.
- A keresletcsökkentés egy sajátos formája, hogy a keresleti oldalt jogi eszközökkel nyomják vissza. A lakossági felmérés során megkérdezettek 43%-a mondta azt, hogy – a prostitúciós tevékenység visszaszorítása érdekében – a keresleti oldalon megjelenőket, a (nagykorú) prostituált szolgáltatását igénybevevőket meg kellene büntetni. Ha a szolgáltatás nyújtása magában hordoz valamilyen nem legális elemet (de ez nem éri el a valóban büntetendő esetek szintjét: azaz nem a kizsákmányolt és/vagy kiskorú személyek szexuális szolgáltatásának igénybevitelének kategóriájába tartozik), akkor a büntetéspártiak aránya még magasabb (58%). És még magasabb, ha a kliens magtartása jogszabályokba ütközik. A megkérdezettek szinte teljes számban mondják azt, hogy a kiskorúval létesített szexuális kapcsolatot bűncselekménynek tartják (91%), és nagyon sokan mondják azt is, hogy ha ilyen megtörténik, akkor a klienst nagyon szigorúan meg kellene büntetni (80%).
- A társadalom szabályozás-központúságát mutatja, hogy a közvélemény a jog eszközeivel a kínálati oldalra is nyomást gyakorolna, és nem egy esetben kriminalizálnák ezt az oldalt is. A

megkérdezettek 43%-a mondja azt, hogy a prostitúciós tevékenység visszaszorítása érdekében magukat a (nagykorú) prostituáltakat is meg kellene büntetni, ami az áldozathibáztató attitűdnek egy sajátos megjelenési formája.

- Érdekes párhuzam, miközben a prostituáltakkal kapcsolatban érzékelhető a társadalomban egy áldozathibáztató attitűd, addig a kliensekkel kapcsolatban a közvélemény egy nagy része megengedő, és felmenti őket a tettük súlya alól. A megkérdezettek 77%-a van például azon a véleményen, hogy a kliensek általában nem tudják, hogy a partnerük kényszer hatására, szexuális kizsákmányolás áldozataként van-e jelen a folyamatban, miközben a prostitúció kapcsán ezt a kényszeralapú szolgáltatásnyújtást tekintik a domináns „üzleti” formának. A megkérdezettek 57%-a szerint a kliensek többsége azt sem tudhatja a szolgáltatás igénybevételekor, hogy a prostituált kiskorú vagy nagykorú személy-e, miközben a prostitúciós társadalmon belül a kiskorúak jelenlétét érzik hangsúlyosabbnak. A megkérdezettek 68%-a szerint a prostituáltak többsége a prostitúciós tevékenység végzését kiskorúként (18 évnél fiatalabbként) kezdi el, és ha a kérdezettek ezen belül az emberkereskedelem áldozataként prostitúciós tevékenységet végzőkre gondolnak, akkor már 76%-nyian emelik ki a kiskorúak érintettségét.
- A tervezett kampány elsősorban azt a célt tűzi ki magának, hogy megpróbálja a maga figyelemfelhívó eszközeivel edukálni, és abba az irányba hatni, hogy az emberkereskedelem és kizsákmányolás útján biztosított áruk és szolgáltatások iránti kereslet csökkenjen. A keresletcsökkentés azt jelenti, hogy a folyamatban van egy aktív felhasználói kör. A valóságban azonban a közvélemény ezt az aktív felhasználói kört csak a prostitúciós szolgáltatás igénybevétele kapcsán látja, a munkacélú kizsákmányolás esetében már kevésbé. A munkacélú kizsákmányolás kapcsán a lakossági „fogyasztó” aktív szerepvállalását a kérdezettek nagyon áttételesnek és nagyon távolinak érzik, hiszen egy termék vásárlója vagy egy szolgáltatás igénybevevője sokszor – például egy áruház polca előtt állva – valóban nem tudhatja, hogy azt a terméket milyen körülmények között és milyen munkaerő bevonásával állították elő.
- De elvben hasonlóan nincsenek tudatában a vásárlók annak sem, hogy egy adott termék előállítás folyamata mennyiben klímasemleges, mennyire felel meg az állatvédelmi törvényeknek, és egy sor ma kifejezetten kultivált további szempontnak, amelyeket a vásárlóközönség ma fontosnak tart, és a gyártó/termelő cégek is a marketingkommunikációs stratégiájukban a társadalmi felelősségvállalás keretében kiemelten kezelnek (pl. a fenntartható fejlődésnek való megfelelés), hiszen nincsenek ott a gyárakban, nem ismerhetik az előállítás folyamatát. A felmérés adatai azt mutatják, hogy önmagában fontos üzenetértéke lehetne annak, hogy ha a cégek a kommunikációjukban nagyobb hangsúlyt fektetnének arra, hogy jelezzék, a termelési folyamataikban zéró toleranciát hirdetnek meg az emberkereskedelem ellen. Ezen a módon valamennyire – furcsa a szó, de igaz - „trendivé” is lehetne tenni az emberkereskedelem elleni fellépést a közvéleményben.
- Mivel a közvélemény az aktív keresletet sokszor nem tudja detektálni a lakosságon belül, az emberkereskedelem szereplőit körbevevő – családi, szomszédsági, munkahelyi, fogyasztói, stb. – környezeti térben elsősorban a kereslet passzív magatartásformáiban tud gondolkodni: abban, hogy ez a társadalmi (családi, szomszédsági, munkahelyi, stb.) környezet mennyire támogató, segítőkész, ha áldozatokat lát. Bár a kutatás kvalitatív része azt vetítette előre, hogy a segítségnyújtás nem igazán jellemző a magyar társadalomra, jelentős különbség van a bejelentői tudatosságban Magyarország és Nyugat-Európa között, ezzel szemben a kérdőíves kutatás nagyon magas elvi

bejelentési hajlandóságot, aktivitást mutat. A konkrét esetek függvényében a megkérdezettek 30-60%-a tartja nagyon valószínűnek azt, hogy egy-egy esetben bejelentést tenne, ha ilyen eset a tudomására jutna. Hogy ez nem történik meg, az magyarázható azzal is, hogy nem jutnak ilyen eseteket a tudomásukra, de feltehetően inkább arról van szó, hogy ha ilyen gyanú megfogalmazódik az emberekben, akkor az aktivitásra, a bejelentésre sarkalló tényezőkkel szemben a megkérdezettek fejében egyből működésbe lépnek a visszatartó hatással bíró tényezők is, amelyek úgy tűnik, sokkal erősebben hatnak, és felülírják az adott esetben megjelenő bejelentési szándékot.

- Ha ezek a bejelentési szándékok valósak a megkérdezettek részéről, akkor ez azt jelenti, hogy ezeknek a visszatartó tényezőknek a hatását kellene valahogyan csökkenteni a jövőben, hogy a lakossági bejelentések száma érdemben növekedhessen. Ez azért is fontos, mert a közvélemény érzékeli, hogy itt egy olyan bűncselekményről van szó, ami a hatóságok részéről nehezen észrevehető, tehát kulcsfontosságú, hogy a lakosság mennyiben aktivizálódik ezen a területen.
- A közvélemény az emberkereskedelmes ügyek kapcsán viszonylag megértő a rendőrséggel kapcsolatban, és objektív akadályként emeli ki, hogy itt látens, kevésbé látható és nehezen bizonyítható bűncselekményekről van szó. Összességében szinte mindenki ki tud emelni valamilyen objektív akadályozó tényezőt, ami miatt a rendőrség e bűncselekmény üldözése kapcsán nem kritizálható, azonban minden második kérdezett szerint azért vannak szakmai gondok is, olyan problémák, amelyek forrása a rendőrség belső működésében keresendő, és amelyek megoldása javíthatna azon, hogy ebben az ügycsoportban is hatékonyabban léphessenek fel.
- Ahogy az áldozatokat elsősorban a félelmek tartják vissza a bejelentéstől, az áldozatok szűkebb-tágabb környezetét is. A félelmi pszichózisok nagyon átszövik ezt a jelenséget, amelyek oldásában részben segíthetnének a bejelentések anonim formái. A megkérdezettek ezt fontosnak tartanák, többen azért sem jelentenek, mert azt gondolják, hogy a névtelen bejelentésre nincsen lehetőségük, és ennek hiányában veszélyben érzik magukat.
- A félelmi pszichózisok ellen nehéz bármit is tenni, ennek orvoslására a hatóságoknak, az intézményeknek nincsen nagyon ráhatásuk. Ugyancsak nehéz leküzdeni a társadalmi közönyt, vagy az áldozathibáztató attitűdöket, amelyek ugyancsak fontos szerepet játszanak a kérdezettek szerint abban, hogy az emberek végül nem tesznek bejelentést. Itt segítséget nyújthatna a társadalom érzékenyítése tanácsadással, szemléletformálással, de értelemszerűen ez egy hosszantartó folyamat, itt csak nagyon sokára lesz várható érdemi változás. Ugyanakkor fontos visszatartó erővel bírnak a különböző eljárástechnikai nehézségek (a bejelentés formája, tartalma, időbelisége, a bejelentő vélt bizonyítási kényszere, stb.), ahol már rövidtávon eredményeket lehetne elérni, ha a közvélemény ezeken a területeken segítséget kaphatna az emberkereskedelem elleni fellépésben illetékes intézményektől.
- A közvélemény nagyon szkeptikus azzal kapcsolatban, vajon az emberkereskedelem kapcsán ma mennyi ügy kerülhet Magyarországon nyomozati, bírósági szakaszba. A megkérdezettek 86%-a van azon a véleményen, hogy az emberkereskedelemmel kapcsolatos bűncselekmények esetében az elkövetők túlnyomó többsége nem kerül a rendőrség látókörébe, így nem kell tartaniuk attól, hogy a bíróság elítéli őket. A megkérdezettek 88%-a szerint azon elkövetők esetében, akik végül bíróság elé kerülnek, azok túlnyomó többségénél a büntetések nem súlyosak, nincs elrettentő, visszatartó hatásuk.

1. BEVEZETÉS

1.1. A kutatássorozat célja

A Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM) szervezésében, az Országos Rendőrfőkapitányság és a Traumaközpont partneri közreműködésével a „BBA-5.1.6/10-2019-00001 - Ne hagyj, ne tedd! - emberkereskedelem elleni kampányhoz kapcsolódó komplex kommunikációs ügynökségi feladatok ellátása a Nemzetközi Migrációs Szervezet Budapest részére” c. projekt keretében a beszerzési pályázat nyertese, az Adamsky by Positive Kft. több kutatást is elvégzett.

A pályázati kiírásban megfogalmazott többemű kutatássorozat azt a célt tűzte ki maga elé, hogy bemutassa, a szakmai közvélemény, illetve a szélesebb értelemben vett társadalmi („laikus”) közvélemény milyennek látja az emberkereskedelem keresleti és kínálati oldalát. A kutatások ezen oldalak részletes feldolgozásával támpontokat, ötleteket kívántak nyújtani a projekt keretében megvalósuló országos kommunikációs kampány számára.

Az előzetesen definiált kutatási célok eléréséhez a projekten belül három fő tematikai irány volt meghatározva:

1. Az emberkereskedelemmel kapcsolatos társadalmi tudatosság, informáltság felmérése
2. Az emberkereskedelemmel kapcsolatos társadalmi attitűdök felmérése
3. Az emberkereskedelem keresleti oldalára vonatkozó felmérés

Az egyes kutatásokon belül a felhasználandó kutatási eszköztár is meg volt határozva. Ennek következtében a társadalmi tudatosság feltérképezése alapvetően kvantitatív kutatási eszközökkel történt meg. Az emberkereskedelem keresleti oldalára vonatkozó felmérés kvalitatív kutatási eszköztárral operált. Az emberkereskedelemmel kapcsolatos társadalmi attitűdök felmérése pedig kombinált eszköztárral, kvalitatív és kvantitatív kutatási eszközökkel dolgozott egyszerre.

1.2. Jelen tanulmány tárgya

Jelen tanulmány a társadalmi attitűdökkel foglalkozik, azzal, hogy az emberkereskedelem témaköréhez, az emberkereskedelem főbb szereplőihöz hogyan – elutasítóan, támogatóan vagy neutrálisan - közelítenek a megkérdezettek. Míg az emberkereskedelemmel kapcsolatos társadalmi tudatosság, informáltság felmérése alapvetően a „mire” helyezte a hangsúlyt: mit tudnak az emberek erről a kérdéskörrel, mennyire informáltak, tájékozottak erről, addig az attitűdkutatás a „milyen”, a „hogyan” emeli a középpontba, azt, hogy a kérdéskörrel és a főbb aktorokról mi a megkérdezettek véleménye, velük kapcsolatban milyen a hozzáállás.

A pályázati kiírás a társadalmi attitűdök témakörén belül meghatározott konkrétan vizsgálandó kérdésköröket is, amire a felmérésnek ki kellett térnie. Így a kiírás szerint a kutatásnak „*az emberkereskedelemmel kapcsolatos társadalmi attitűdökről*” kell szólnia, *valamint „a jelenséget körülvevő általános sztereotípiákról és stigmáról (pl. áldozathibáztatás).”¹*

Maga a kutatás, és eleve az egész kutatássorozat nem általában próbálta meg felmérni az emberkereskedelemmel kapcsolatos ismereteket, illetve véleményeket (attitűdöket), hanem konkrétan definiálta egyes részterületeit (munkacélú és szexuális célú kizsákmányolás), és ezen belül vizsgáldott.

¹ lásd erről at IOM_BBA_Felhivas dokumentumot (31. oldal)

Az attitűdkutatás megkezdésekor megadtuk a kérdezettek számára röviden az emberkereskedelem fogalmát:

- *„Az emberkereskedelem olyan modern kori rabszolgatartás és kizsákmányolás, amikor erőszakkal, megfélemlítéssel vagy megtévesztéssel olyan tevékenységre kényszerítenek vagy vesznek rá valakit (pl. munkára, koldulásra, szexuális szolgáltatás nyújtására, stb.), amely tevékenységért az illető semmilyen vagy csak nagyon kevés ellenszolgáltatást kap. Ezeket az embereket érzelmileg manipulálják, gyakran korlátozzák a szabad mozgásukat, elvehetik a hivatalos irataikat, bezárhatják, bántalmazhatják őket.”*

A definíció ismertetésével megpróbáltuk képbe hozni a megkérdezetteket. A kérdőívben az érintett kérdésblokkok előtt röviden tájékoztatva voltak a kérdezettek a vizsgált részterületek (munkacélú, szexuális célú kizsákmányolás) jellegéről, tartalmáról is.

Tekintettel arra, hogy az előzetesen elkészült kvalitatív kutatás azt mutatta, hogy a laikus közvélemény három olyan esetet emel ki, amely az emberkereskedelem leginkább típusos esetének tekinthető, a fogalom bemutatásakor a következőkre szorítkoztunk.

- szexuális célú emberkereskedelem: *„amikor valakit pl. prostitúciós tevékenységre kényszerítenek, és ezért az illető semmilyen vagy csak nagyon kevés ellenszolgáltatást kap, illetve korlátozhatják a szabad mozgását, bezárhatják, bántalmazhatják őt”*
- munkacélú emberkereskedelem: *„amikor valakit házi rabszolgaságban tartanak, vagy úgy dolgoztatnak akár Magyarországon akár külföldön, hogy az elvégzett munkáért semmilyen vagy csak nagyon kevés fizetést kap”.*

A szexuális célú kizsákmányolás típusesetének a prostitúció tekinthető. A szakmai közvélemény tagjai általában ebbe a kategóriába mindenfajta prostitúciós tevékenységet belevonnak, a laikus közvélemény viszont éles határvonalat húz az önkéntes és a nem-önkéntes forma közé.

A munkacélú kizsákmányolás kapcsán általában két típusesetet emelnek ki a megkérdezettek. Az egyik a házi rabszolgatartás, amely kizsákmányolási formának megvannak a maga történelmi gyökerei Magyarországon, és mai tipikus megjelenési formái a ház körüli, mezőgazdasági munkák, stb. elvégzésében ragadhatók meg.

A másik fő típusa a munkacélú kizsákmányolásnak, amikor a munkaerőt, valamekkora létszámban, egy csapatban külföldre közvetítik ki, ottani kisebb-nagyobb cégek, családi gazdaságok részére. A munkavállalókat azonban megtévesztik, nem azt a munkát, nem abban a formában, nem olyan díjazással kell elvégezniük, amelyről kezdetben szó volt. Bár maga a jelenség Magyarországon is jelen lehetne (és a szakértők szerint jelen is van), de a közvélekedés ezt elsősorban külföldi célszágokhoz köti (Ausztria, Németország, Svájc, Hollandia, stb.). Ebben az emberkereskedelmi típusban az áldozati csoportban a közvélemény interpretációja szerint megjelennek a külföldre kivitt prostitúcióra kényszerített „munkavállalók” is.

A lakossági csoportos beszélgetések során sok személyesen ismert emberkereskedelmi eset került szóba, amelyek általában ehhez a három alapesethez kapcsolódtak:

- *„Kivettem egy házat, egy nagy ház volt. Egy asszony volt, nagyon sok libája volt... körbe jártunk, sétáltunk az udvaron és akkor volt ott egy fiú. Ez egy tanyavilág volt körbe, és az a fiú megmutatta, hogy hol lakik és egy döngölt föld volt a szobája és úgy szokta..., hogy hétfő reggel kezd és akkor hétfőig ott van és egy napra haza mehet, és nem kap fizetést.... Ő azért, hogy az állatokat rendezi,*

mindent csinál, ezért kap ennivalót, meg egy ágyat... Nagyon le voltam döbbenve. Nem volt egy iskolázott fiú, de azért döbbenetes volt, hogy van ilyen.”

- *„Láttam olyat most a Facebookon, hogy egy gyárban ismertem a hölgyet. A pasi beegyengette, szerelmesek lettek és kivitte magával a lányt, tömérdek mennyiségű megosztás történt, hogy hol lehet a csaj. Jelentkezett... egy régi képet elkezdett megosztani és kiírta, hogy minden rendben és a végén kiderült, hogy kivitte, rabszolgasorsra jutott. Itt a ...-ból (a gyár neve) ment el, ott ismerte meg ezt a pasit és kimentek, és tényleg ez egy hónapja volt, mert rengetegen megosztották, hogy mi lehet... Ez a srác befolyásolta, mert itthon fizetett neki mindent, dúlt a szerelem, minden, kivitte magával és azóta sincs meg a lány. Szóval a férfi kezeli a profilját, hogy ővele minden rendben van, de az ismerőseik, akik tényleg igazán ismerik a lányt, ők írják mindig oda, hogy ez nem te vagy. Jelentkezz, jelentkezz be előbe, hogy tényleg te vagy-e az? És azóta sincs válasz.”*
- *„Nekem volt egy barátnőm, aki Svájcba kiment, volt egy párja, együtt dolgoztak, ott derült ki, hogy milyen munkákra kellene... idősebb férfiakkal ismerkedjen... De nem ezért ment ki, azt hitte, hogy jól ellesznek... Nagyon nehezen tudott visszajönni, a srác megpróbált minden szálát elvágni, szülőkkkel se beszéljen.” (lakossági fókuszcsoport résztvevők)*

Természetesen a szakmai közvélemény tagjai ennél sokkal szélesebb spektrumban mozognak, sokféle esettel találkozhatnak, és egy sor újfajta megjelenési formára is felhívták a kutatás során a figyelmet. De ezekre az esettípusokra a közvélemény tömegesen még nem reflektál. A szakértők részéről kiemelésre került például:

- *„A szexuális célú kizsákmányolás, azon belül a prostitúciós jellegű kizsákmányolás van leginkább a köztudatban, csak én azt gondolom, hogy... a pornófilmek forgatása kapcsán is nagyon sokszor fordul elő az, hogy a kényszer hatása jelen van.”*
- *„Én a magam helyzetéből különválasztom a gyermek, külön a felnőtt, külön az idős, külön a gruppen” prostitúciós tevékenységet.*
- *„Ne felejtjük el az online teret, azért az nem prostitúció, de hatalmas üzlet az interneten történő ... vetkőzések. Az is hatalmas kizsákmányolás, de nem szó szerint prostitúció a hagyományos értelemben, mert nem érhetnek a nőkhöz, de borzasztó kevés pénzt kapnak azért, amit csinálnak”*
- *„A kényszerházasság... (Magyarország) nyugati részen ez nagyon divik... nagyon sokan, akik a migráció miatt érkeznek, Ausztriában egy bizonyos ideig ott tartózkodhatnak, utána keresik azokat az európai országban lévő nőket, akik EU-s állampolgárok. Először meghirdetik újságban, nem sok, 6.000 eurót fizetnek azért, hogy megköttessék vagy az élettársi, vagy a kényszerházasságot. Az utóbbi egy évben már az élettársi viszonyt jegyzik be. Amikor nem találnak vagy kevesebb pénze van egy menekültnek, ebben az esetben fordulnak a futtatók felé és ők úgymond azokkal a prostituáltakkal, akik teherbe esnek vagy nem tudnak valamilyen oknál fogva annyit teljesíteni, ami nekik sokat jelent, őket kényszerítik ezekre a házasságokra.” (szakmai fókuszcsoport résztvevők)*

1.3. Módszertan

A pályázati kiírás módszertanilag többféle kutatási módszer együttes alkalmazását javasolta ennél a kutatási résznél. Egyrészt kvalitatív kutatási eszközöket: mélyinterjú (személyesen, telefonon vagy online), vagy

fókuszcsoportos interjú (személyesen vagy online). Másrészt kvantitatív (kérdőíves) kutatást telefonos (CATI) vagy online (CAWI) módszerrel.

A felkínált és előre parametrizált kutatási eszköztárból jelen részkutatás során a kvalitatív kutatások esetében a fókuszcsoportos kutatási opciót választottuk. Ennek az volt az oka, hogy a téma jellege okán jobban bízunk a csoportos beszélgetésen megjelenők kollektív bölcsességében, a pro és kontra felmerülő érvek ütköztetéséből nyert véleménykülönbségek felszínre hozásában, és az ebből valamennyire kialakuló konszenzusos megközelítések azonosításában.

A kiírásnak megfelelően négy fókuszcsoportos beszélgetést bonyolítottunk le. Egyet szakemberek bevonásával, hármat pedig civilek, laikus, hétköznapi emberek bevonásával.

A szakmai beszélgetésre online módon került sor – 2022 júliusában - a következő szakemberek bevonásával (1.sz. táblázat):

1.sz. táblázat

Az attitűdkutatással kapcsolatos szakmai fókuszcsoportos beszélgetésen részt vettek összetétele
(esetszámok, N=6)

védett ház vezetője	2
a témában szakértő szakpszichológus (civil szervezet képviselője)	1
áldozatvédelmi referens a rendőrség részéről	1
EURES tanácsadó (minisztérium)	1
gyermekotthon vezetője	1

A szakértők véleményére a keresletkutatás során is kíváncsiak voltunk (2.sz. táblázat). Tekintettel arra, hogy ezek a beszélgetések egy-egy esetben spontán módon kitértek a jelenséget övező attitűdökre, jelen jelentésben utalni fogunk ezen interjúk tapasztalataira is, ha relevánsnak érezzük.

2.sz. táblázat

A keresletkutatással kapcsolatos szakmai mélyinterjúkon részt vettek összetétele
(esetszámok, N=4)

védett ház vezetője, oktató, kutató	1
kriminológus	1
rendőr	1
szociális munkás	1

A lakossági csoportokat fókusztúdiókban bonyolítottuk le személyesen: egyet Budapesten, egyet Veszprémben és egyet Miskolcon. Mind a három lakossági csoportos beszélgetésre 2022 júliusában került sor. Összesen 18 ember vett részt a beszélgetéseken, csoportonként 6-6 fő. A beszélgetések átlagosan 90 perc hosszúak voltak. A cél a rekrutálás során az volt, hogy minél szélesebb társadalmi környezetből érkezzenek a résztvevők. Ez teljesült is, az alábbi táblázat mutatja a résztvevők társadalmi-demográfiai összetételét (3.sz. táblázat):

3.sz. táblázat

A lakossági fókuszcsoportos beszélgetésen részt vettek összetétele
(esetszámok a társadalmi-demográfiai változók bontásában, N=18)

a kérdezett neme		foglalkozás szerint	
férfi	9	adminisztratív munkatárs, asszisztens, ügyintéző	4
nő	9	logisztikus	2
a kérdezett életkora		mérnök	2
18-29	2	bolti eladó	1
30-39	6	egészségügyi dolgozó	1
40-49	4	gyógypedagógus	1
50-59	4	informatikus	1
60-xx	2	középvezető	1
a kérdezett iskolai végzettsége		operátor (munkás)	1
alapfok	4	pincér	1
középfok	10	restaurátor	1
felsőfok	4	takarító	1
lakóhely		vállalkozó	1
Budapest	6		
Kelet-Magyarország	6		
Nyugat-Magyarország	6	összesen	18

A kérdőíves kutatást – részben költséghatékonysági, részben időbeli és szakmai okok miatt – CAWI technológiával bonyolítottuk le 2022 augusztusában, egy országos lefedettségű, majd 200.000 tagot magába foglaló online panelminta bevonásával. A kérdőív tematikai kialakításakor, a konkrét kérdések/kérdezési skálák meghatározásakor tekintettel voltunk a kérdőíves kutatást megelőző kvalitatív kutatás tapasztalataira is.

Az online panelminta használata egy randomizált interjúalany kiválasztással, egy véletlenszerűsége alapuló mintavétellel valósult meg. Ahhoz azonban, hogy a megkérdezettek válaszai valóban reprezentálják a felnőtt lakosság véleményét, a mintavétel során előforduló esetleges eltéréseket utólag korrigáltuk, és az online kutatás mintáját hozzáigazítottuk (besúlyoztuk) a teljes felnőtt lakosságon belül jelentkező perem eloszlásokhoz hasonlóan (a kérdezettek neme és életkora tekintetében keresztkvótát alkalmaztunk). A súlyozás során bázisnak a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) 2016-os Mikrocenzus adatait vettük.² A súlyozás révén a teljes minta nem, életkor, iskolai végzettség, településtípus és régió szerint reprezentálja az ország felnőtt lakosságát (4.sz. táblázat).

² <https://www.ksh.hu/mikrocenzus2016/>

4.sz. táblázat

A lakossági felmérés (súlyozott) mintájának belső összetétele
(%-os megoszlás a társadalmi-demográfiai változók bontásában, N=1000)

a kérdezett neme		lakóhely	
férfi	47	Budapest	18
nő	53	megyeszékhely	18
a kérdezett életkora		egyéb város	35
18-29	18	község	29
30-39	17	KSH régió	
40-49	19	Közép-Magyarország	31
50-59	15	Közép-Dunántúl	11
60-xx	32	Nyugat-Dunántúl	10
a kérdezett iskolai végzettsége		Dél-Dunántúl	9
alapfok	45	Észak-Magyarország	11
középfok	33	Észak-Alföld	15
felsőfok	21	Dél-Alföld	13
összesen	100	összesen	100

1.4. Az adatok ismertetésének módja

Ennél a kutatási résznél a javasolt kutatási eszközök használata szervesen egymásra épült. A kvalitatív kutatás célja részben az volt, hogy az emberkereskedelemhez, és az emberkereskedelemben résztvevő aktorokhoz való viszonyulás főbb dimenziót feltárják, és a csoportos beszélgetésen részt vevők véleményének, attitűdjeinek megismerése révén közelebb juthassunk a tervezett kérdőív tematikájához. Egy kvalitatív kutatási eszköz használata ugyanis nagyon sokat segíthet egy erre ráépülő kvantitatív kutatás tematikai vázának kialakításában, és ennek tartalommal való feltöltésében: mit érdemes kérdezni, és hogyan.

A kérdőíves kutatás egy attitűdkutatás volt, ahol megpróbáltuk „kvantifikálni” az előzetesen meghatározott vélemény típusok, véleménycsoportok, attitűdök előfordulási gyakoriságát, és azt, hogy az adott hozzáállást vajon mi és hogyan határozza meg.

Jelen tanulmány a kvalitatív és a kvantitatív kutatás eredményeit, és az ebből levonható következtetéseket összefoglalóan tartalmazza. A kutatási jelentésben egyszerre adjuk közre mindkét felmérés adatait, és az ebből leszűrt tapasztalatokat. Amikor százalékos arányokat adunk közre, akkor az adatok mindig a kvantitatív kutatásból származnak, a szöveges elemzések alkalmazásakor pedig elsősorban az interjúkban elhangzottakra fogunk támaszkodni.

A kutatási jelentés tehát egyrészt egy kvalitatív tartalomelemzést tartalmaz. A tartalomelemzés jelen esetben abból áll, hogy a vizsgált témakörök kapcsán bemutatjuk azokat a véleményeket, vélemény típusokat, amelyek egyrészt sajátosak, egyediek (vagy érdekesek), illetve amelyek többször kerülnek szóba, tehát típusos, gyakrabban megfogalmazott álláspontként, megközelítésként jelentkeznek.

A kutatás másrészt egy statisztikai elemzést tartalmaz, ami azt mutatja meg, hogy a kvalitatív kutatás során feltárt álláspontoknak, megközelítéseknek milyen az előfordulási gyakoriságuk. Ami a fókuszcsoportos beszélgetések során felmerült, mint lehetséges vélemény, interpretáció, narratíva, az igazából egy eshetőség. Azt már, hogy ezek vajon általánosabb érvényű és empirikus adatokkal is alátámasztható összefüggések-e, azt a kérdőíves felmérés adatainak elemzésével lehet igazolni (vagy éppen cáfolni).

A kérdőíves kutatás eredményeinek bemutatásakor leíró statisztikákat fogunk megadni. Abban az esetben, ha a válaszok megoszlását a kérdezettek társadalmi-demográfiai háttere jelentős mértékben befolyásolja, ezen változó bontásában ismertetjük az adatokat. A statisztikai elemzéshez az IBM SPSS statisztikai programcsaládját használjuk (28. verziót). A változók közötti statisztikai jellegű kapcsolat meglétét vagy hiányát khi négyzet próbák futtatásával teszteltük.

Attitűdkutatásról lévén szó a várakozásoknak megfelelően sok kérdésnél magas volt a válaszmegtagadók aránya. Többen egy sor szenzitívnek tűnő kérdésben nem akarnak egyértelmű választ adni, 10-20%-nyian vagy adott esetben akár 25%-nyian is kitérnek a válaszadás elől. Az adatok ismertetésekor azt az elvet fogjuk követni – azért is, hogy az eredmények egymással összevethetők legyenek –, hogy mindig az érdemben válaszolóakra fogunk koncentrálni, és időlegesen nem vesszük figyelembe a válaszhiányos eseteket (azokat missing value értéként kezeljük). Egy ismereteket, tájékozottságot mérő kérdéssor esetén értelemszerűen a „nem tudom” típusú válaszok arányának fontos üzenetértéke van. Egy attitűdkutatás esetében fontosabb azt egyértelműen kimutatni, hogy egy adott jelenséget, szereplőt, hányan ítélnék meg pozitívan és hányan negatívan. Ezért az adatok ismertetésekor 100%-nak azokat tekintjük, akik a kérdésre egyértelmű választ adtak (pl. egy igent vagy egy nemet). Igaz, attitűdkutatásról lévén szó, nem biztos, hogy mindig őszinte válaszokat kapunk az interjúalanyoktól, mert a kérdezettek egy része megfelelési kényszertől is hajtva a konformitás irányába mozdul el, és inkább az elvárásoknak megfelelő válaszokat adja. Ez a fajta torzító hatás egy személyes vagy telefonos kérdés esetében azonban nagyságrendekkel erősebben működik – ahol jelen van egy kérdező/operátor is a kutatási folyamatban –, mint egy online önkitöltős kérdőív esetén.

2. AZ EMBERKERESKEDELEM FONTOSABB SZEREPLŐI

Az emberkereskedelem törvényi szabályozása kijelöli a főbb aktorokat. A kvalitatív kutatás segítségével képet kaphatunk arról, hogy maga közvélemény milyen szereplőket lát ebben a folyamatban, és mivel vizsgálódásunk középpontjában az emberkereskedelem kínálati és keresleti oldala áll, láthatjuk, vajon a kínálati és keresleti oldalon általában kiket azonosítanak a kérdezettek.

A pályázati kiírás is részletesen foglalkozik a kereslet fogalmával, amikor a kutatás, illetve a tervezett kommunikációs kampány céljairól ír:

- *Kampány (keresleti oldal): azokra a magatartásformákra irányítja a figyelmet, amelyekkel a társadalom tagjai aktív, illetve passzív módon elősegítik az emberkereskedelemhez kapcsolódó tevékenységeket. Ilyen lehet a kizsákmányolásra alapuló szolgáltatások igénybevétele (pl. prostitúció, kényszermunka), a kényszerkoldultatás fenntartása, a feltehetően bűncselekményből származó árucikkek megvásárlása. De ugyancsak ilyen lehet az áldozathibáztatás, az áldozatok más módon történő stigmatizációja, megbélyegzése, a sztereotípiák mentén történő véleményalkotás, a segítségnyújtás elmulasztása, ellehetetlenítése és az ismételt áldozattá válás elősegítése. Ez a kampány az emberkereskedelem és kizsákmányolás útján biztosított áruk és szolgáltatások iránti kereslet csökkentését tűzi ki célul. Emberkereskedelem esetén a keresletet azok jelentik, akik megvásárolják a különböző emberkereskedelemhez kapcsolódó szolgáltatásokat. Kereslet nélkül nem lenne kínálat, a kereslet ösztönzi leginkább az emberkereskedelmet.*³

A kiírás beszél tehát aktív és passzív hozzáállásról – előbbi a fogyasztás szinonimájaként értelmezhető, utóbbi viszont inkább azt jelzi, hogy a „fogyasztó” vagy éppen „nem-fogyasztó”, ha lát egy áldozatot, vagy értesül egy általa nyújtott szolgáltatásról, az igénybevételen vagy a nem-igénybevételen túl, mit tesz: segít

³ lásd erről at IOM_BBA_Felhivas dokumentumot (22. oldal)

vagy sem – de a kereslet alatt a jelentésben, illetve a kutatássorozat keretében elkészült összes tanulmányban alapesetként az aktív hozzáállást, az aktív fogyasztást értjük.

De a közvélemény szerint még ezen belül is tagolódik a kereslet attól függően, hogy a vásárló/fogyasztó vajon tud-e arról milyen terméket használ, milyen szolgáltatást vesz igénybe: olyat, ahol az előállítás folyamatában kizsákmányoltak munkája is megjelenik, vagy sem. Ha a vásárló/fogyasztó erről nem tud, ezt az aktort a társadalmi közvélekedés gyakran nem vonja be a kereslet fogalmi körébe.

Látni kell, hogy a közvélemény a munkacélú kizsákmányolás esetében az aktivitásra épülő keresletet nem tudja mindig értelmezni, mert szerintük a vásárló/fogyasztó túl távol áll ezektől a folyamatoktól, egyáltalán nem láthatja, tudhatja, hogy az általa vásárolt termék, igénybe vett szolgáltatás milyen módon készült el, lett kialakítva.

Így a munkacélú kizsákmányolás esetében – okkal – ezt a szerepkört sokan elhárítják és eltávolítják maguktól, és az elsődleges (vagy kizárólagos) keresletként azokat a családokat, gazdálkodókat, vállalkozásokat, stb. nevezik meg, akik házi rabszolgaként tartanak, dolgoztatnak embereket, vagy megtévesztő módon kiközvetített, kiutaztatott munkaerőt „alkalmaznak”.

A következőkben bemutatjuk az emberkereskedelmi folyamatok főbb szereplőit, akiket a kutatások során a kérdezettek kiemelnek, perszonalizálnak. Tesszük ezt azért is, mert a kérdezettek attitűdjeit elsősorban ezen szereplők vonatkozásában vizsgáljuk, hozzájuk hogyan viszonyulnak az emberek. Érdeemes előre bocsátanunk, hogy a szereplők főbb típusai a két vizsgált kizsákmányolás (munkacélú, illetve szexuális célú kizsákmányolás) kapcsán általában megegyeznek, legtöbbször csak a konkrét elnevezések különböznek. De azért vannak érdemi eltérések is, és ez elsősorban a keresleti oldal értelmezésében jelentkezik.

2.1. A munkacélú kizsákmányolás szereplői

a.) Áldozati, sértetti oldal

Ha az általános kifejezéseket keressük, akkor ezt az oldalt a közvélemény a kizsákmányolói szerepkörrel azonosítja. Ha közgazdaságilag értelmezzük az emberkereskedelem folyamatát, akkor ebben az esetben beszélhetünk az ún. kínálati oldalról. Ha a konkrét megvalósulási formákat nézzük, akkor pedig a következő fogalmakkal operálnak az emberek: rabszolga, házi rabszolga, adórszolgá, csicska, stb.,

b.) A kizsákmányolói oldal

Büntetőjogi értelemben mindazok az elkövetők idetartoznak, akiket a törvényi szabályozás, az alapeset második alakzatánál (2§) említ meg: „*aki mást rendszeres előny szerzése céljából munkavégzésre, munka jellegű tevékenység végzésére, egyéb szolgáltatásra, vagy jogellenes cselekmény folytatására*

- *megtévesztéssel..., a sértettel kapcsolatban fennálló egyéb hatalmi vagy befolyási viszonyával visszaélve, vagy a sértett kiszolgáltatott helyzetét kihasználva rábír, vagy*
- *erőszakkal vagy fenyegetéssel kényszerít.*”⁴

A köznyelv szerint, akik közvetlenül kénysERMunkára kényszerítik az áldozatot, azok a rabszolgatartók, az uzsorások, a csicskázttatók, stb..

⁴ 192§(2) forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200100.tv>

c.) A közvetítők

Akik tulajdonképpen az áldozati és a kizsákmányolói oldalt összekapcsolják, ha ezt a két oldalt össze kell kapcsolni (egyes esetekben maga a kizsákmányoló végzi ezeket a közvetítői cselekményeket). Ez a BTK hatályos szabályozásának egyes számú alapesete (1§). Aki mást:

- „*elad, megvásárol, elcserél, ellenszolgáltatásként átad, átvesz, vagy*”
- az előző „*pontban meghatározott cselekmény megvalósítása érdekében szállít, elszállásol, elrejt, vagy másnak megszerez.*”⁵

Ennél a kizsákmányolástípusnál a köznyelv elsősorban a félillegális vagy teljesen illegális munkaerőközvetítőket sorolja fel, akik nagyon csábító ajánlatokkal keresik meg a potenciális célcsoport tagjait. (A kvalitatív kutatás tapasztalatai alapján ezek a közvetítők tippadóként az áldozat ismeretségi, rokonsági környezetéből is kikerülhetnek a kérdezettek szerint.) A kutatássorozat egyik fontos tapasztalata, hogy nagyon sokan tudnak olyan típusú konkrét eseteket megemlíteni környezetükből, ahol ezek a kéretlen munkaerőközvetítők felbukkantak, és sikerült a potenciális áldozatokat becserkészniük. Az, hogy a dolognak mi lett végül a végkimenetele, az nagyban függött a munkavállaló fellépésén és képzettségén, és attól, hogy a befogadó munkáltató hogy állt a kérdéshez.

d.) A „fogyasztók”

Ők azok, akik áldozat által nyújtott szolgáltatást igénybe veszik. Megint csak a BTK idevonatkozó paragrafusát idézve: aki az ... *”emberkereskedelem és kényszermunka sértettjének munkáját, munka jellegű tevékenységét, egyéb szolgáltatását vagy jogellenes cselekményét igénybe veszi vagy felhasználja”*.⁶ Ha egy időre megint közgazdaságilag értelmezzük az emberkereskedelem folyamatát, akkor ebben az esetben beszélhetünk az ún. keresleti oldalról. A megkérdezettek szerint ezek lehetnek hús-vér emberek, vagy lehetnek cégek, vállalkozások is.

A közvélemény által leginkább látott munkacélú kizsákmányolási szituációkban (házi rabszolgaság/külföldre kiutaztatott munkavállalók kizsákmányolása) a megkérdezettek a „fogyasztó” és a „kizsákmányoló” szerepkörét egybecsúsztatják (pl. valaki házi rabszolgaként tart valakit a házi munkák: főzés, takarítás, gyerekvigyázás, stb. elvégzésére).

Természetesen egy sor olyan eset van, amikor a sértett munkáját nemcsak a kizsákmányoló használja, hanem mások is (pl. falusi turizmusban, az állatokat egy házi rabszolga gondozza, de a turisztikai szolgáltatást a háznál többen is igénybeveszik), de ebben az esetben a közvélemény nagyobbik része a falusi turizmusban megjelenő turistákat már nem vonja be a „fogyasztók” táborába, megáll a kizsákmányoló személyénél.

e.) Szűkebb-tágabb környezet

Ilyen például egy lakókörnyezet, munkahelyi környezet, ahol a kizsákmányolás létrejön, feltételezve, hogy az adott környezet tud arról, hogy emberkereskedelem/kizsákmányolás valóban megvalósul: látja, hallja, érzékeli a jelenséget. Egy kistelepülés esetében okkal és joggal feltételezhető, hogy a legtöbben tudják vagy sejtik, hogy XY házi rabszolgaként tart valakit az otthonában. Ahogy korábban említettük, a kvalitatív kutatás során rengeteg személyes példa, eset került szóba. Itt, ha lehet keresleti oldalról beszélni, akkor felmerülhetnek ebben a körben is az aktív magatartásformák, de a lehetséges keresleti elemhez

⁵ 192§(1) forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200100.tv>

⁶ 192§(8) forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200100.tv>

kapcsolódóan inkább a passzív magatartásformákat hozzák szóba az emberek (nem segítünk, nem jelentünk, stb.)

f.) Szélesebb értelemben vett társadalmi környezet

A „fogyasztók” táborát lehet még jobban szélesíteni, pl. ha egy élelmiszerbolt vagy egy áruház vásárlóközönségére gondolunk, ahol olyan termékeket lehet megvásárolni, amelyeknél az előállítás folyamatában kizsákmányolt munkaerő vett részt. Az ő lehetséges szerepvállalásukat a kérdezettek már nagyon áttételesnek és nagyon távolinak érzik, hiszen egy termék vásárlója vagy egy szolgáltatás igénybevevője egy boltban, vagy egy áruházban nem tudja, hogy azt milyen körülmények között, milyen munkaerő bevonásával állítottak elő, abban kizsákmányolt munkája is benne lehetett-e vagy sem. A közvélemény ezt a szélesebb értelemben vett vásárlóközönséget gyakran nem is szokta keresletként értelmezni, de morális szempontból az érintettségüket azért megfogalmazza.

2.2. A szexuális célú kizsákmányolás szereplői

a.) Áldozati, sértetti oldal

A kínálati oldal egyenlő a prostituáltak összességével, illetve a közvélemény szerint annak egy részcsoportjával, amely esetében egyértelmű, hogy kizsákmányoltként, és nem önként vesz részt a szexuális célú szolgáltatás nyújtásában.

A szakmai közvélemény tagjai ilyen határvonalat nem húznak meg, szerintük minden egyes prostituált áldozat, kizsákmányolt:

- *„Olyan nincs, hogy valaki önszántából megy prostituáltként, mert valami mindig kényszeríti, azért tudjuk jól, hogy a társadalomban szokták mondani, mert szereti a pénzt. Ha szereti a pénzt, én úgy érzem, hogy gazdaságilag kényszerítik, hogy menjen, van, amikor azt mondják, hogy mert olyan a habitusa, hogy szereti a szexet, erre pedig azt szoktam mondani, hogy érdemes lenne orvosilag megvizsgáltatni..., mindegyiknek a személyisége eltorzul.”*
- *„Soha nem teljes tudatuk birtokában (csinálják), még ha önszántukból is.”*
- *„Nincs olyan, hogy valaki csak úgy dalolva és önként vállalja a prostitúciót, legalább nagyon komoly traumák vagy más olyan kényszerítő hatások voltak az életében, amik odáig vezettek, hogy árulja a testét.”*
- *A családi kapcsolatok hiánya, a támogató, szeretetteljes közeg stb. sorolhatnék rengeteg tényezőt... nem szabad döntésből van az, hogy prostituáltként dolgozik, hanem rengeteg tényező vezethet oda, hogy valaki szexuális célú kizsákmányolás áldozatává válik... a szexuális abúzus, a hosszan tartó, évekig tartó szexuális kényszerítés családokban.” (szakmai fókuszcsoport résztvevők)*

b.) A kizsákmányoló oldal

Ide sorolja a köznyelv a kerítőket, a futtatókat, a striciket, akik adott esetben a prostituálttal közelebbi családi viszonyban is állhatnak: házastárs, élettárs, stb. Ide sorolódhatnak az ún. loverboyok is.

c.) A közvetítők

A prostitúciós tevékenység esetében a kizsákmányolói oldal és a közvetítői oldal gyakran szervesen összekapcsolódik, mert egy és ugyanazon személy jelenik meg itt is és ott is a kérdezettek szerint. De ez a két oldal jelentheti adott esetben egy hálózat két pontját is, amelyek szoros kapcsolatban állnak egymással, és a személyeket akár rokoni kapcsolatok is fűzhetik egymáshoz. A kvalitatív kutatás során többször is utaltak a résztvevők arra, hogy a prostitúciónak ez a több-, sokszereplős családi modellje a kisebbség körében jelentkezik dominánsan:

- *„Ezek nem a klasszikus értelemben vett szervezett bűnözői csoportok... családi alapon szerveződő... kis szubkultúrák. Nem árulok el nagy titkot azzal, hogy az elkövetők nagyrésze nem kizárólagosan, de általában a kisebbség köreiből kerül ki, és ők azok, akik nagyon szoros családi, rokoni kapcsolatokon keresztül képesek ezt a munkát működtetni. Férj, anya, feleség, gyerek, sógor, keresztgyerek, tehát mindenki bele van vonva meghatározott fokán az elkövetésnek... Vérségi alapon alakuló csoportok, akik a szervezettség jeleit adott esetben magukon hordozhatják”* (szakértői interjúalany).

d.) A „fogyasztók”

A munkacélú kizsákmányolással ellentétben itt a keresleti oldalt könnyen azonosítja a közvélemény: a „fogyasztók”, akik a prostituáltak szolgáltatásait igénybe veszik, a kliensek, a kuncaftok. A szexuális szolgáltatások igénybevételekor a BTK is speciálisan szabályozza ezt a csoportot, súlyosabb büntetési tétellel fenyegetve meg mindazokat, akik az emberkereskedelem sértettjének szexuális célú szolgáltatását veszi igénybe. A kutatás során a laikus közvélemény nagy része is így közelít a kérdéskörhöz, szerintük nem minden kuncaft lehet érintett, hanem csak azok, akik a szexuális célú szolgáltatást emberkereskedő által kizsákmányolt prostituálttól veszik igénybe és/vagy kiskorú személytől.

e.) Szűkebb-tágabb környezet

Itt is arra a környezetre gondolunk, ahol a kizsákmányolás megvalósul, létrejön, vagy, ahol a kizsákmányolt prostituált él. Itt is az a kérdés merül fel a megkérdezettek részéről, hogy az adott környezet tud-e arról, hogy emberkereskedelem/kizsákmányolás valósul meg a prostituálttal szemben. Egy lakásban zajló prostitúciós tevékenység esetében a szomszédoknak ezek az esetek feltűnhetnek, de az utcai prostituáltak esetében is a járóelőknek, autósoknak szemet szúrhatnak ilyen esetek. Ebben a környezeti térben érdemi aktív keresleti tényező már nem jelenik meg, itt a fejezet elején említett passzív magatartásformák jöhetnek szóba.

f.) Szélesebb értelemben vett társadalmi környezet

Ez a környezeti tér a prostitúciós szolgáltatás esetében nem igazán releváns, mert a szélesebb értelemben vett társadalmi környezetnek már semmifajta kapcsolata nincs a prostituálttal, és az ő szolgáltatását igénybevevő kuncafttal.

Ezeket a szereplőket azért soroltuk fel, mert a jelentésben a velük kapcsolatos (megalapozott vagy éppen előítéleteken alapuló) véleményekkel fogunk részletesebben foglalkozni. De mielőtt az ezzel kapcsolatos adatokat ismertetnénk, első körben általában a jelenséggel – a munkacélú, illetve szexuális célú kizsákmányolással - kapcsolatos attitűdöket mutatjuk be.

3. AZ EMBERKERESKEDELEM MINT JELENSÉG MEGÍTÉLÉSE (VÉLEMÉNYEK ÉS ATTITŰDÖK)

Azt már a kutatássorozat első fázisában elkészült kutatás (lásd erről bővebben „Az emberkereskedelemmel kapcsolatos társadalmi tudatosság, informáltság felmérése” c. kutatási jelentést) is megmutatta, hogy az emberkereskedelem kifejezetten negatív konnotációjú fogalomként és elítélendő cselekményként jelenik meg a közvéleményben. Az emberkereskedelemmel kapcsolatos lakossági asszociációs mezőben nagyon gyakran jelenik meg a szervezett bűnözés, mint kifejezés, az erőszak alkalmazása, a fogvatartás, a kizsákmányolás. Alapvetően az emberkereskedelmet övező erőszakos jellegű cselekmények juttatják el a felmérésben érintett tevékenységeket (munkacélú, illetve szexuális célú kizsákmányolás) abba a stádiumba, hogy a kérdezettek bűncselekményként tekintsenek rájuk.

Amikor a kérdőíves kutatás keretében a kérdezetteknek konkrét eseteket ismertetünk, amelyek nagyon közel állnak az emberkereskedelem valós bűncselekményi tényállásához, a kérdésre adott válaszok megoszlásai azt mutatják, hogy az emberkereskedelem, mint jelenség megítélése nagyon egységes és nagyon negatív. A felkínált hat eset közül kettő kapcsolódott a munkacélú emberkereskedelemhez, kettő a szexuális célú emberkereskedelemhez. Egy-egy további eset pedig a kapcsolati erőszakhoz, illetve a prostitúció gyakorlásához. Ezek az emberkereskedelem esetinek egyfajta kontrolleseteinek tekinthetők felmérésünkben.

Szinte minden – általunk konkrétan vizsgált emberkereskedelmi eset – megvalósulási formáját elutasítják a kérdezettek, érintse az eset akár a szexuális célú, akár a munkacélú kizsákmányolást. A válaszadók több mint 90%-a elítéli ezeket cselekményeket, és 70-90%-a teljes mértékben elítéli, tehát egyáltalán nem tudnak azonosulni ezekkel a tevékenységekkel (5.sz. táblázat).

Morális szempontból hasonlóan elítélően nyilatkoznak a kérdezettek, amikor a kapcsolati erőszakkal kapcsolatos esetet értékelik. A válaszadók 96%-a ítéli el ezt a jelenséget, és 85%-a teljes mértékben. E cselekmény ilyen nagy mérvű – és az emberkereskedelemhez hasonló fokú – morális elítélése feltehetően részben e magatartási forma erőszakos jellegének köszönhető, ahogy az emberkereskedelem megvalósulásakor is nagyon sokszor jelentkezik a kérdezettek szerint az erőszakosság, a tettegesség, a durvaság, stb.

A vizsgált hat eset közül csak egynél megengedőbb a közvélemény. Ez a cselekvési forma nem része az emberkereskedelemnek, és önmagában nem is tiltott tevékenység. Ez a prostitúciós tevékenység, amikor ezt egy felnőttkorú személy kínálja, mint szolgáltatást. Míg a kérdezettek 70-90%-a általában teljes mértékben elítéli az általunk bemutatott emberkereskedelemmel kapcsolatos eseteket, addig azt, hogy valaki - felnőtt nőként - prostituáltként dolgozik, csak 33%-nyian tartják teljesen elítélendőnek (igaz legalább valamennyire elítélendőnek már 71%-nyian).

Jól mutatja a megkérdezettek differenciált hozzáállását a prostitúcióhoz, hogy a konkrét eseteket hogyan ítélik meg morálisan. Ha az áldozati szerepkörben egy kiskorú személy van, akkor az esetet a közvélemény teljes mértékben elítéli. Az is egyértelműen negatív megítélés alá kerül, ha a prostituáltat valaki futtatja, és bevételei nagy részét elveszi tőle. Ha viszont ezek a büntetőjog által is üldözendő cselekvési formák nem terhelik a prostitúciós tevékenység végzését, akkor a közvélemény morális szempontból megengedőbb, toleránsabb.

5.sz. táblázat

A megkérdezettek hogyan ítélnék meg lehetséges konkrét eseteket, amelyek részben vagy egészben az emberkereskedelemhez tartozhatnak

(%-os arányok a kérdésre érdemben válaszolók körében)

	teljes mértékben elítéli	valamennyire elítéli	összesen, elítéli
Egy férfi közeli kapcsolatba kerül egy 15 éves lánnyal, akit magához édesget, és meggyőzi, hogy a közös szép jövő érdekében prostitúciós tevékenységet végezzen.	93	5	98
Egy 25 éves nőt az élettársa futtat, így a nő prostituáltként dolgozik. A tevékenységből származó bevétel nagyrésze felett az élettárs rendelkezik.	87	10	97
Egy tanya tulajdonosa mezőgazdasági munkákra magához vesz egy hajléktalan férfit, akit úgy dolgoztat, hogy – előzetes ígéretei ellenére – nem fizet neki, csupán a szegényes élelmezését biztosítja. A férfi egy fűtés nélküli istállóban lakik a tanyán.	87	9	96
Egy férfi hetente többször ittasan tér haza a családjához. A feleségével való szóváltás olykor erőszakosságba fordul át. A férfi minden alkalommal bocsánatot kér és megígéri, hogy megváltozik.	85	11	96
Egy magyar férfi munkaközvetítő cégen keresztül munkát vállal egy hollandiai üzemben. A buszos utat Hollandiába a cég fizeti. A munka során a munkáltató minden hónapban automatikusan elvonja a fizetés egy részét arra hivatkozással, hogy le kell dolgozniuk az útiköltséget. Az út valós költségeiről a férfinak nincs tudomása.	73	20	93
Egy felnőtt nő prostituáltként dolgozik.	33	38	71

A közvéleménybe nagyon beégték azok a toposzok, amelyek azt mondatják az emberekkel, már kvalitatív kutatás során is, hogy a prostitúció „a legősibb szakma, ez nem fog eltűnni”, „ez mindig volt és mindig lesz”, „már a római birodalomból is vannak feljegyzések”, „a világtörténelemben mindig volt ilyen” (lakossági fókuszcsoport résztvevők). Tehát ez egy örökké velünk élő jelenség, amelynek életben maradásának megvannak a maga természetes, biológiai okai: „ez létezik és nem is tudják megszüntetni, ha megnézzük a kamionosokat, vagy gépkocsivezetőket, akik hetekig, hónapig távol vannak, azoknak vannak bizonyos szükségleteik”, „ez valahol egy természetes dolog, lássuk be” (lakossági fókuszcsoport résztvevő).

Ezzel teljesen ellentétes álláspontra helyezkednek el a szakmai közvéleményt képviselő szakemberek. A szakma ezt egyáltalán nem tudja/akarja elfogadni, és egyáltalán nem akceptálja ezeket a sommás véleményeket:

- „Nem fogadom el, hogy ez mindig is volt és akkor ez mindig is lesz, és nem is tehetünk ellene semmit, mert ez a legősibb szakma és erre mindig volt igény, és erre mindig is lesz igény, ezt hagyjuk így. Én azt gondolom, hogy a pornó ilyen mértékű elterjedésével és ennek ilyen mértékű elérhetőségével nagyon befolyásolhatóvá vált az embereknek a szexualitáshoz való viszonya. Egy ilyen lakossági szemléletformálásnak ezt is érintenie kell, hogy mit gondolunk a szexualitásról, mi az, ami belefér, mi az, ami még a normális kategória és mi az, ami nem, hogy a másikat tárgyként kezeljük-e vagy sem, hogy az a kuncsaft, aki elhiszi, hogy ő most fizet, de akkor a másik már egy tárgy, az nem annyira szerencsés.” (szakértői interjúalany)

A laikus közvélemény inkább azon a véleményen van, hogy ezt a gyakorlatot nem lehet megszüntetni, és talán nem is kell. Mindez nem azt jelenti, hogy a közvélemény támogatná vagy helyeselné ennek a tevékenységnek a gyakorlását (de azt se, hogy egyértelműen tiltaná). A többség abból indul ki, hogy meg kell próbálni szabályozott, legális keretek közé szorítani az iparágat:

- *„Nekem nincs a prostitúcióval problémám. Én soha nem értettem valahol, hogy ezt miért nem csinálják tényleg teljesen tisztán. Tehát legálisan, piros lámpás házakban, naponta oda járó rendőrökkel, rendes adózás, rendes orvosi ellátás mellett. Marha sok pénzt kereshetne vele az állam és marhára meg lehetne fogni a kábítószer kereskedőket, meg mindenkit, ha ez rendes törvényes úton zajlana és ezek a lányok tényleg maguk döntenének úgy. Tehát ne lehessen úzni fiatalokként, tehát lehetne csinálni legálisan. Nagyon sok országban csinálják is.”* (lakossági fókuszcsoport résztvevő)

A megkérdezettek szerint a megfelelő szabályozás visszaszoríthatná az üzletágra ráépülő káros, üldözendő tevékenységeket: *„akkor lehet, hogy ki lenne fehéritve ez a dolog, nem tudnának kizsákmányolni nőket, mert lenne olyan felügyeleti szerv, aki ezt komolyan veszi”* (lakossági fókuszcsoport résztvevő). Mindez impliciten azt is jelenti, hogy a megkérdezettek nagy része szerint a prostitúciós tevékenység magyarországi szabályozása, és a szabályok érvényesítésének gyakorlata a jelenlegi formájában inkább melegágya ezeknek a káros tevékenységeknek.

Ezt a vélekedést a szakmai közvélemény tagjai is osztják annyiban, hogy hiába a szabályozás, hogy ha az igazából nem él, nem hat. Például a szakemberek közül mindenki üdvözli azt, hogy ma már kliensek is büntethetők, ha az illető kiskorú és/vagy kizsákmányolt szerepben lévő prostituálttal létesít szexuális kapcsolatot, de a gyakorlatban nem nagyon hallott senki még olyan ügyről, ahol az eljárás végigment volna, és valóban született volna elmarasztaló ítélet:

- *„Jelenleg, aki 18 év alatti kiskorúval létesít szexuális viszonyt pénz, felajánlás, egyéb szolgáltatás ellenében, az ugye büntetendő. Én nem emlékszem, hogy emlékeznék ilyen ügyek sokaságára az elmúlt 25 évből, még az elmúlt pár évből sem, amikor ez, hogy úgy mondjam szemléletben erősödött, hogy ez büntetendő.”* (szakmai fókuszcsoport résztvevő)
- *„Amikor 18 év feletti az áldozat, akkor ott valahogy a hatóságok is jobban elfogadják, hogy ez (a prostitúció) egy üzlet. 2020. július 1-ét követően, aki emberkereskedelem áldozatának bármiféle tevékenységét használja úgy, hogy ő tudja, hogy az az emberkereskedelem áldozata, ő büntethető. Eltelt 2 év és még nem láttunk olyat, akit emiatt megfogtak volna.”* (szakértői interjúalany)
- *„(Nincsenek ilyen ügyek) mert félnek ettől a jogalkalmazók, mert nagyon nehéz bizonyítani azt, hogy ő tudta, hogy emberkereskedelem áldozatának a szolgáltatását vette igénybe.”* (szakértői interjúalany)

De a lakossági fókuszcsoportos beszélgetések során is nagyon sok valós vagy vélt anomália került szóba a szabályozás jellege miatt: nem mindenhol jelöltek ki türelmi zónákat, ha kijelöltek, nem ott vannak a lányok, nincs egészségügyi szűrés, a főkolomposokat nem kapja el a rendőrség, az igazi bűnösöket nem ítélik el, nem elrettentőek az ítéletek, stb.

Azáltal, hogy sokan a szabályozást bírálják, annak látszatszerűségét emelik ki, jutnak el a kérdezettek ahhoz a következtetéshez, hogy ha ezt a területet az állam rendesen - jogilag, gazdaságilag, egészségvédelmi szempontból, stb. - szabályozná, akkor sok minden megváltozhatna.

Össességében a megkérdezettek kétharmada mondható szabályozáspártinak (6.sz. táblázat). Egyötödnyien nem hisznek a jól működő, működtetett szabályok jótékony hatásában. Ők fatalistán állnak a kérdéshez: ez ellen nem lehet semmit sem tenni, ezzel a jelenséggel együtt kell élni, szabályozás ide, szabályozás oda.

A teljes tiltásban nem hisznek sokan, bár a nők körében – a férfiakhoz képest - kétszerannyian vannak olyanok, akik szerint a prostitúciós tevékenységet teljes mértékben meg kellene szüntetni. Össességében kevesen vannak a teljes tiltás pártján, de ez nem azt jelenti, hogy a prostitúciót önmagában egy elfogadható jelenségnek tartanak a kérdezettek. A túlnyomó többségük egyszerűen csak azt szeretné, hogy ezen tevékenység gyakorlása szabályozott környezetben, a szabályokat betartva és a jelenleginél hatékonyabb módon ellenőrizve történjen meg, ha már meg kell történnie.

6.sz. táblázat

A megkérdezetteknek mi a véleményük a prostitúcióról: elfogadják vagy elutasítják?
(%-os megoszlás a kérdésre érdemben válaszolók körében a megkérdezettek neme szerint)

	férfiak	nők	összesen
a prostitúció egy elfogadható jelenség	5	0	3
prostitúció-mindig is volt, és mindig is lesz az emberiség történelmében, ez ellen nem lehet semmit sem tenni, ezzel együtt kell élni	26	19	22
ez mindig is volt, és mindig is lesz, de meg kellene próbálni korlátok közé szorítani (hol, hogyan lehet ezeket a szolgáltatásokat nyújtani, milyen feltételekkel: folyamatos egészségügyi szűréssel, vizsgálatokkal, jogilag és gazdaságilag szabályozottan)	62	66	64
a prostitúciót teljes mértékben be kellene tiltani	7	14	11
összesen	100	100	100

Visszatérve a kérdőívben vizsgált hat konkrét eset megítélésére, ezek mindegyikét a közvélemény morális szempontból elítéli (még a legális prostitúciót is, de szerintük ez ellen érdemben nem lehet mi tenni). Kérdéses, hogy szerintük ezek a morálisan elítélendő tevékenységek vajon a törvények által is üldözendő tevékenységek-e, kimeríthetik-e egy bűncselekmény törvényi tényállását.

Bár a kérdésünk a felmérés során egyértelműen arra vonatkozott, hogy az adott elkövetési magatartást a kérdezett szerint a törvény bünteti-e Magyarországon, ez bűncselekmény-e, de a válaszok alakulására talán az is hatással lehetett, hogy a kérdezettek egy része szerint bár lehet, hogy a törvény üldözi az adott cselekményt, de nem biztos, hogy az adott tevékenység gyakorlása elítélt „dologga” is válik (pl. mert látens marad, valamiért nem indul eljárás az elkövető ellen, stb.)

A kérdésre válaszolva nemcsak morális síkon kellett tehát a cselekményeket értékelniük a kérdezetteknek, hanem abból a szempontból is, hogy vajon mit mond a jog ezen esetek bekövetkezéséről. A válaszok egyértelműen azt mutatják, hogy bár morális szempontból mindegyik esetet elítélik az emberek, de sokan úgy gondolják, hogy a cselekmények elkövetése nem biztos, hogy eléri azt a súlyossági fokot, hogy ezt a cselekményt büntetni kellene/kelljen, illetve, hogy büntetik is. Egy esetben jogosan is gondolhatják ezt az emberek, hiszen önmagában a prostitúciós tevékenység gyakorlása nem büntetendő cselekmény. Ennek ellenére 29%-nyian azt gondolják, hogy ma Magyarországon ennek üzése nem legális (7.sz. táblázat).

Abban szinte mindenki biztos, hogy ha kiskorú személy válik szexuális célú kizsákmányolás áldozatává, akkor ott a kizsákmányoló bűncselekményt valósít meg a prostitúcióra való kényszerítéssel (91%). A megkérdezettek nem ennyire biztosak abban, hogy ha a kizsákmányolt felnőttkorú, akkor mi a helyzet, de

még itt is 74%-nyian bűncselekménynek gondolják a kényszerítést. (Akik szerint ez nem bűncselekmény azok feltehetően arra gondolnak, hogy itt a két fél – a prostituált és a futtató – kölcsönös megállapodása ezt okafogyottá teszi, a prostituált úgymond legálisan ad jutalékot a futtatónak, annak ellenében, hogy az biztosítja a körülményeket neki, megvédi őt, ügyfeleket hajt fel neki, stb..)

A munkacélú kizsákmányolás esetén a házi rabszolgotartás büntetethetőségét ugyanennyien emelik ki (76%), de látványosan alacsony ennek a véleménycsoportnak a nagysága a fiatalabb korosztályon belül (62%), tehát itt sokan ezt nem tartják büntetendő tevékenységnek.

Még kisebb súllyal esik latba a kérdezettek szerint annak a cselekménynek a megítélése, amikor külföldre visznek munkavállalókat, és ott éri őket sérelem, pl. a megállapodással ellentétben a munkáltató minden hónapban automatikusan levonja a fizetés egy részét arra való hivatkozással, hogy a munkavállalónak le kell dolgoznia az útiköltséget (48%).

Az adatok életkori bontása sajátos különbségeket jelenít meg. A fiatalabb korosztály tagjai a már említett házi rabszolgaságot – másokhoz képest – kevésbé tartják bűncselekménynek. Viszont az idősebb korosztályokhoz képest sokkal inkább értelmezik jogi kategóriaként a kapcsolati erőszakot vagy a prostitúciót.

7.sz. táblázat

A megkérdezetteknek szerint a felmérés során ismertett esetek bűncselekménynek minősülnek-e?
(az adott esetet bűncselekménynek minősítők %-os aránya a kérdésre érdemben válaszolók körében a megkérdezettek életkora szerint)

	18-39 évesek	40-59 évesek	60-xx évesek	összesen
Egy férfi közeli kapcsolatba kerül egy 15 éves lánnyal, akit magához édesget, és meggyőzi, hogy a közös szép jövő érdekében prostitúciós tevékenységet végezzen.	89	93	91	91
Egy tanya tulajdonosa mezőgazdasági munkákra magához vesz egy hajléktalan férfit, akit úgy dolgoztat, hogy – előzetes ígéretei ellenére – nem fizet neki, csupán a szegényes élelmezését biztosítja. A férfi egy fűtés nélküli istállóban lakik a tanyán.	65	82	82	76
Egy 25 éves nőt az élettársa futtat, így a nő prostituáltként dolgozik. A tevékenységből származó bevétel nagyrésze felett az élettárs rendelkezik.	74	79	69	74
Egy férfi hetente többször ittasan tér haza a családjához. A feleségével való szóváltás olykor erőszakosságba fordul át. A férfi minden alkalommal bocsánatot kér és megígéri, hogy megváltozik.	63	58	44	55
Egy magyar férfi munkaközvetítő cégen keresztül munkát vállal egy hollandiai üzemben. A buszos utat Hollandiába a cég fizeti. A munka során a munkáltató minden hónapban automatikusan elvonja a fizetés egy részét arra hivatkozással, hogy le kell dolgozniuk az útiköltséget. Az út valós költségeiről a férfinak nincs tudomása.	53	51	40	48
Egy felnőtt nő prostituáltként dolgozik.	35	27	23	29

Ha a táblázat adatait a kizsákmányolások két fő típusa szerint vizsgáljuk, egyből adódnak következtetések. Egyrészt az, hogy a szexuális céllal történő kizsákmányolást a közvélemény súlyosabb esetnek tartja, mint a munkacélú kizsákmányolást. Erre érzékenyebben reagálnak, szerintük a törvényalkotó is nagyobb fontosságot tulajdonít ezeknek az eseteknek. A szakértők visszajelzései alapján egyébként inkább ilyen típusú esetek kerülnek vizsgálati, bírósági szakaszba (mert ezeknél az eseteknél nagyobb a bejelentési hajlandóság, mivel nagyobb pénzek mozognak a háttérben, valamivel kevésbé látensek az esetek, az áldozat aktív közreműködésével könnyebben bizonyíthatóak, stb.). Másrészt, ha a kizsákmányolás alanya kiskorú, akkor a közvélemény még érzékenyebben reagál ezekre az esetekre, és még inkább elvárja a megfelelő büntetőjogi szankciókat, és nagyon nagy számban gondolják azt az emberek, hogy itt bűncselekményről van szó.

Bár a vizsgált munkacélú kizsákmányolással kapcsolatos esetek kapcsán is az elkövető bűncselekményt valósít meg, ezeknek az eseteknek kisebb jogi relevanciát tulajdonítanak a kérdezettek. Első ránézésre talán ezeknek a cselekményeknek a súlya (pl. az útköltség jogtalan levonása a bérből) valóban kisebb mértékű, mintha valakit akarata ellenére prostitúcióra kényszerítenének. Bár a közvélemény nagy része ezeket a munkacélú kizsákmányoláshoz kapcsolódó cselekményeket morálisan elítélendőnek tartja, mégis, jogi következményeket már kevésbé kapcsolnak hozzájuk. Sok oka lehet ennek:

- vagy azért, mert valóban azt gondolják, hogy ez nem bűncselekmény, ez a munka világának természetes velejárója
- vagy azért, mert csak kisebb súlyú cselekménynek tartják (pl. szabálysértésnek)
- vagy azért, mert szerintük ezek az esetek nem is kerülnek a hatóságok látókörébe, ezeket a cselekményeket kevésbé ellenőrzik, kevésbé szankcionálják, rejtve maradnak,
- vagy azért, mert egy részük külföldön valósul meg.

4. VÉLEMÉNYEK, ATTITŰDÖK AZ ÁLDOZATOKKAL KAPCSOLATBAN (KÍNÁLATI OLDAL)

4.1. Áldozati profilok

A jelenlegi kampányt megelőző 2018-as kampány során, az akkor elkészített kutatási beszámoló részletes áldozati profilokat rajzolt meg. Az akkor tett megállapítások továbbra is megállják a helyüket, a 2022-ben lebonyolított kutatások eredményei alapján is hasonló kép festhető fel. Akkor a szakértői vélekedések alapján azt lehetett megállapítani, hogy az emberkereskedelem kapcsán „vizsgált két alapeset jellegében, megjelenési formájában, a veszélyeztetettek célcsoportjának szintjén élesen elkülönül egymástól, igaz azért vannak közös vonások is.

Szexuális célú kizsákmányolás	Munkacélú kizsákmányolás	Közös vonások
<ul style="list-style-type: none"> ● nők ● 14-20 évesek ● alacsony iskolázottság, gyakran még a 8 osztályt sem végzik el ● gyakran intézetben, lakásotthonban élnek ● célállomás: külföld 	<ul style="list-style-type: none"> ● férfiak ● 30-50 évesek ● alacsony képzettség, nincs szakmájuk ● gyakran alkoholisták, hajléktalanok ● külföldi munka vagy itthoni (csicskáztatás) 	<ul style="list-style-type: none"> ● falvakból származnak ● Baranya, Borsod, Heves, Szabolcs megyéből ● nagyon laza családi kötelékek között élnek (egyedülálló, elváltak, szociális intézmények lakói, stb.)

Még további alcsoportok is megrajzolhatók, az áldozati oldal tehát sokszínű. A szexuális kizsákmányolás esetében például megjelennek azok a fiatal fiúk is, akiket homoszexuális szolgáltatások nyújtására kényszerítenek, vagy azok a 20-30 éves nők, akiknek már gyerekeik van, és akik – részben – amiatt, hogy családjukat eltarthassák, vállalják el a kizsákmányolói létet. A munkacélú kizsákmányolás esetében másodlagos típusként ugyancsak megjelennek a családos emberek (elsősorban a családapák).

Vannak további közös magyarázó elvek, amelyek a két típust – szexuális kizsákmányolás, illetve munkacélú kizsákmányolás áldozatát – közelebb hozza egymáshoz. Ezek a közös vonások, megfogalmazásunkban az áldozattá válás „puha” változói: a kiszolgáltatott élethelyzet.

Ezen belül a kiszolgáltatottság anyagi tényezői:

- szegénység, mélyszegénység
- a vonzónak tűnő, (könnyű, nagy) pénzkereseti lehetőség, ennek reménye

illetve a kiszolgáltatottság érzelmi vetületei:

- az érzelmi kötődések, érzelmi kapcsolatok hiánya (magány, egyedüllét, kizsákmányolt érzése)
- a pozitív visszajelzés, a támogatás, a szeretet teljes hiánya
- a támogató, megtartó közeg (pl. család, barátok, közösségek) hiánya.

Mindezen fenti tényezőkből pedig következik a könnyű befolyásolhatóság, a kapcsolat-függőség, a szeretet-éhség, amit az emberkereskedők kihasználnak.

Ugyancsak közös vonás a két áldozat-típus között a közép- és hosszútávú életcélok hiánya (máról-holnapra élés).

A szexuális célú kizsákmányolás további háttér tényezője: kisgyermekkor (verbális vagy fizikai) bántalmazás, az erőszak jelenléte a családok életében / egyes esetekben szexuális abúzus.

A lakossági közvélemény-kutatás adatai is azt mutatják, hogy a megkérdezettek sok esetben az állami gondozottak, illetve a hajléktalanok között találják meg az emberkereskedők tipikus áldozatait. De veszélyeztetetteknek tartják ebből a szempontból a mélyszegénységben élőket, a kábítószer-fogyasztókat, az adósságcsapdába kerülteket is.⁷

A 2022-es kutatások eredményi megerősítik ezeket az összefüggéseket. Annyi kiegészítéssel, hogy a területi „fertőzöttség” most mintha nagyobb lenne. A szakértők jelzése szerint az emberkereskedelem veszélye pl. a dél-alföldi megyék bevonódásával ma már szélesebb részt érint Kelet-Magyarországon, de Nyugat-Magyarország is szóba kerül esetileg: Baranya megye mellett egy-egy város kiemelésével. Ennek ellenére a probléma epicentruma a szakértők szerint továbbra is Magyarország Dunától keletre eső régiójában van (Észak-Magyarországon, Észak-Alföldön, és – most már - Dél-Alföldön), és ezzel harmonizálnak a lakossági fókuszcsoportos vizsgálatok során elhangzottak is.

A 2022-es kutatások a munkacélú kizsákmányolás területét strukturáltabban vizsgálták, mert több tevékenységi formát is érintettek. A kvalitatív kutatás tapasztalatai azt mutatják, hogy a két típusos munkacélú kizsákmányolás áldozatainak - a házi rabszolgák és a külföldre kikerült, megtevesztett,

⁷ Kutatási jelentés „A kutatás, kommunikációs/marketing/PR szolgáltatás kivitelezése, kommunikációs stratégia elkészítése, országos kampányok megtervezése és lebonyolítása a „BBA-5.4.4.-16-2016-0001 azonosítószámú - Tudj róla! - Kampány az emberkereskedelem visszaszorítása érdekében” című projekt keretében (kézirat)

kizsákmányolt munkavállalók - társadalmi-demográfiai profilja bizonyos átfedések mellett több ponton markánsan eltér egymástól, és árnyalja a 2018-ban tett megállapításokat:

- A házi rabszolgaság ugyanis az idősebb, akár nyugdíjas korosztályt is elérő probléma. Általában tanyasi, falusias, kisvárosi környezetben jelentkeznek az esetek, ha az áldozat tevékenységének helyszínére gondolunk, de a veszélyeztetett lakosság feltalálási helye ennél szélesebb körű is lehet (tehát az áldozat a kizsákmányolás előtt lehet, hogy máshol élt, például Budapesten, és áldozatként került csak ide). Az áldozatoktól általában a ház körüli munkák vagy mezőgazdasági munkák elvégzését várják el a kizsákmányolók.
- Akik külföldre kerülnek ki, azok valóban a gazdaságilag aktív korosztályokhoz tartoznak. Területileg itt szélesebb a merítési kör, mert a probléma egyértelműen érintheti – a kisebb települések mellett - a nagyobb városokat is, akár Nyugat-Magyarországon, a dunántúli régióban is. Akik kikerülnek külföldre, azok többsége alacsony iskolázottságú, de összességében valamivel képzettebbek, mint a házi rabszolgaság sorsára jutók. Egy-egy esetben a kizsákmányolás veszélye/lehetősége a magasabb iskolázottságukat is elérheti. Összességében ez a kizsákmányolási forma inkább az ipari munkásokat érinti. Frekvenciát felvevő terület az építőipar, de a szolgáltató szektor is megjelenik „foglalkoztatói” oldalon (takarítók, konyhai kiegészítők, pincérek, stb. „alkalmazásával”). A lakossági megkérdezettek ezt az áldozati kört bátrabbnak és kockázatot vállalóbbnak - ugyanakkor felelőtlenebbnek is tartják – mert úgy tekintenek rájuk, mint akik aktívabban: vállalják az utazást, a teljesen új idegen, külföldi környezetet, jelentős váltással próbálnak valahogy kitörni a megszokott környezetükből.

Már a 2018-as jelentés is utalt a szakértői jelzések alapján arra, hogy a kizsákmányolt prostituáltak nagy része kiskorú. Erre a kérdésre a 2022-es kutatás kérdőíves része külön is kitért. Az adatok eléggé sokkolóak. Eleve a közvélemény a prostitúciós tevékenység végzését alapvetően a kiskorú személyekhez köti. A megkérdezettek 68%-a szerint a prostituáltak többsége a prostitúciós tevékenység végzését kiskorúként (18 évnél fiatalabbként) kezdi el, és különösen a nők és az idősebb korosztály tagjai vannak ezen a véleményen. De ha a kérdezettek ezen belül a feltehetően kizsákmányolt, emberkereskedelem áldozataként prostitúciós tevékenységet végzőkre gondolnak, akkor már 76%-nyian emelik ki a kiskorúak érintettségét (8.sz. táblázat).

8.sz. táblázat

Ön szerint a magyarországi prostituáltak többségére a következő állítások közül melyik az igaz inkább?

(%-os megoszlás a kérdésre érdemben válaszolók körében annak függvényében, hogy a kérdezett szerint a prostituáltak többsége a tevékenységét önként vagy kényszer hatására végzi)

	akik szerint önként végzik	akik szerint nem-önként végzik	összesen
többségük a prostitúciós tevékenység végzését <u>kiskorúként</u> (18 évnél fiatalabbként) kezdi el	58	76	68
többségük a prostitúciós tevékenység végzését <u>nagykorú</u> személyként kezdi el	42	24	32
összesen	100	100	100

4.2. A tevékenységek végzésének önkéntes illetve nem-önkéntes jellege

A kvalitatív kutatások már előrevetítették, hogy a lakosság fontos demarkációs vonalként tekint arra, hogy az emberkereskedelem célkeresztjében álló tevékenységeket (ház körül munkákat, a mezőgazdasági munkákat, az építőipari munkákat, a különböző szolgáltatások (pl. prostitúció) nyújtását) a munkavállaló önként vagy kényszer hatására végzi-e a munkáltatója/kizsákmányolója részére. Előbbi esetben a lakossági megkérdezettek morális, jogi szempontból jelentősebb problémát nem látnak a folyamatokban, utóbbi esetében viszont már igen.

A munkacélú kizsákmányolás típusesetei kapcsán egyszer-egyszer megfogalmazódik a lakossági fókuszcsoportos beszélgetésen résztvevőkben, hogy az áldozatok igazából tudták, hogy mire vállalkoznak, és úgy látják, hogy ha nem is minden alakult tökéletesen, azért számukra még az a helyzet, amibe belekerültek, elfogadható és kezelhető (pl. így is jobban keresnek, mint idehaza), De ezeket az eseti véleményeket leszámítva, a csoporttagok általában úgy állnak a munkacélú kizsákmányolás problémaköréhez, hogy itt hangsúlyos a munkavállalók megtévesztése és a kényszerítése, a megközelítéseket ez az érzet dominálja erősen.

A prostitúció esetében azonban más a helyzet, mert ezt a tevékenységi formát önmagában egy legális, és bizonyos keretek között szabadon választható tevékenységi formának tartják a lakossági kutatás alanyai, és a prostitúció kapcsán nem mindig a kizsákmányoltsági helyzet a kérdezettek első reakciója, hanem az is bejön, hogy ez egy szabadon végezhető tevékenység. Igaz, a lakosság egy részében azért vannak kételyek, hogy ez valóban legálisan végezhető tevékenység-e, de akik még elvben jogszerűnek is gondolják a prostitúciót, azok is gyakran úgy tekintenek erre a területre, mint amit a félillegális, illetve tiltás hangulata leng át, morális szempontból pedig el is ítélik a tevékenységet.

A már sokszor emlegetett különbséget a laikus és a szakmai közvélemény megközelítésében – utóbbiak a prostitúció minden formáját kényszertevékenységként értelmezik - az okozza, hogy a közvélemény nagyobbik része az önkéntesség és nem-önkéntesség kérdését primer szinten „vizsgálja” csak. Ezzel szemben a szakemberek a háttérben megjelenő gazdasági, társadalmi, stb. tényezők hatását is kulcsfontosságúnak tartják, és szerintük ezek miatt a kényszerítő hatások miatt nem lehet a prostitúciós tevékenységek végzését úgy interpretálni, hogy azok önkéntesen valósulnának meg.

A laikus közvélemény is érzékeli ezeknek a közvetett tényezőknek a hatását, de ezeket közvetlenül nem minden esetben kapcsolja össze az önkéntesség, a szabad akarat kérdéskörével. A lakosság nagy része is látja a probléma háttérben a mélyszegénységet, a megfelelő családi környezet hiányának determináló hatását, a rossz szerepmintákat, az emberkereskedők túlzott befolyását (9.sz. táblázat). Szinte mindenki úgy gondolja, hogy valamilyen külső kényszer ott van a dolgok mélyén. Ugyanakkor majdnem minden második kérdezett azon a véleményen van, hogy a prostituálttá válók részéről ez akkor is egy tudatos döntés, hogy ezt a tevékenységi formát felvállalják, és egy-egy esetben azt is gondolják, hogy ez igazából nem is jelent nekik problémát.

9.sz. táblázat

Ön szerint milyen tényezők, előzmények játszanak szerepet abban, hogy valakiből ma Magyarországon prostituált lesz?

(az okot kiemelők %-os aránya a kérdésre érdemben válaszolók körében)

mélyszegénységben éltek	71
emberkereskedők áldozataivá váltak, akik erre a tevékenységre kényszerítették őket	64
a párjuk, élettársuk kéri őket arra, hogy a közös jövő érdekében így szerezzen pénzt	47
hasonló mintákat kaptak a családjuktól (a családban már előfordult ilyen tevékenység korábban is)	46
gyermekkorukban nevelőotthonokba kerültek	41
gyermekkorukban a szülők elhanyagolták őket	38
gyermekkorukban családi abúzus áldozatai lettek (molesztálták őket, megerőszakolták őket)	37
<i>összesen, a felső sorok valamelyike - valamilyen az áldozaton kívül álló, külső kényszerítő elem</i>	96
<i>ez egy tudatos választás a részükről, hogy meg tudjanak élni, pénzt tudjanak keresni</i>	48

Ha a kérdezettek az önkéntes, tudatos választás, illetve a valaki részéről érkező direkt kényszerítés (fizikai-lelki erőszak, ráhatás) alternatívájában értelmezik a prostituálttá válás folyamatát, és el kell dönteniük, hogy szerintük melyiknek van nagyobb hatása, akkor a többség azt gondolja, hogy a prostituáltak többsége fizikai-lelki kényszer (pl. zsarolás, erőszak, stb.) hatására teszi azt, amit tesz (59%), de nem elhanyagolható azok aránya sem, akik szerint ezt a „szakmát” önként, szabad akaratából választja a prostituáltak többsége (41%).

A válaszokat statisztikailag releváns mértékben befolyásolja a kérdezettek neme. Ahogy általában a prostitúció jelenségével kapcsolatban negatívabban nyilatkoznak a nők, itt is kritikusabbak, és szerintük a prostituáltak elsősorban direkt kényszer hatására cselekszenek. A férfiak inkább gondolják/feltételezik azt, hogy ezt a „pályát” az érintettek szabad akaratukból választják (10.sz. táblázat).

10.sz. táblázat

Ön szerint a magyarországi prostituáltak többségére a következő állítások közül melyik az igaz inkább?

(%-os megoszlás a kérdésre érdemben válaszolók körében a megkérdezettek neme szerint)

	férfiak	nők	összesen
többségük a prostitúciós tevékenységet <u>önként, szabad akaratából</u> végzi	46	36	41
többségük a prostitúciós tevékenységet <u>fizikai vagy lelki kényszer hatására</u> végzi (mert valamivel megszarolták, mert erőszakkal megfenyegették)	54	64	59
összesen	100	100	100

A közvélemény értékítéletét valamelyest árnyalja egy szakértői hozzászólás. A szakértő más előfordulási gyakoriságokat érzékel az általa látott esetek alapján, szerinte a kerítőkkal, futtatókkal „dolgozó” kizsákmányolt prostituáltak lehetnek kisebb számban:

- „Ha összesítenem kéne, nagyságrendeket kéne szemléltetni, akkor azt mondanám, hogy több az a lány, aki saját elhatározásából önkéntesen csinálja, amit csinál és kevesebb az, aki a futtatók karmaiban van vagy a futtatók fenyegetésének hatására csinálja, amit csinál.” (szakértői interjúalany)

A közvélemény percepciójában ennél nagyobb súllyal jelentkezik a prostitúciós tevékenység végzésének kényszerített jellege. A gazdasági tényezők kényszerítő hatását mutathatja, hogy a megkérdezettek többsége szerint a prostituáltak számára ez a munka egyszerűen csak a megélhetést, a létfenntartást biztosítja (62%), igaz vannak, akik úgy látják, hogy ez a tevékenység nagyon magas életszínvonalat biztosíthat az érintettek számára, és a prostituáltak többsége ezért is végzi ezt a tevékenységet (38%). Azt, hogy a megkérdezettek ehhez a kérdéshez hogyan állnak hozzá, alapvetően befolyásolja, hogy szerintük a prostituáltak tevékenységének mi kiindulópontja. Akik szerint a tevékenység végzését a szexuális célú kizsákmányolás határozza meg, azoknak csak 24%-a mondja azt, hogy ebből a prostituáltak jól meg tudnak élni (11.sz. táblázat).

11.sz. táblázat

Ön szerint a magyarországi prostituáltak többségére a következő állítások közül melyik az igaz inkább?

(%-os megoszlás a kérdésre érdemben válaszolók körében annak függvényében, hogy a kérdezett szerint a prostituáltak többsége a tevékenységét önként vagy kényszer hatására végzi)

	akik szerint önként végzik	akik szerint nem-önként végzik	összesen
többségük a prostitúciós tevékenységet azért végzi, mert nagyon <u>jól meg tud belőle élni</u> , jóval többet tud így keresni, mint bármilyen más munkával	58	24	38
többségük a prostitúciós tevékenységet pusztán csak a megélhetésért végzi, mert <u>csak így tudja magát, illetve a családját eltartani</u>	42	76	62
összesen	100	100	100

A prostituáltak és a prostitúció megítélése kapcsán egy ponton homogén nagyon a megkérdezettek probléma-megközelítése. Azt ugyanis nagyon-nagyon kevesen gondolják, hogy ennek a tevékenységnek a végzése egy örömforrást jelentene a „munkát” végző személy számára (13%). Szinte mindenki azon a véleményen van, hogy ezt kényszerként élik meg az érintettek, amit valamilyen külső tényező vált ki, pl. egy kizsákmányoló jelenléte, gazdasági kényszerek (87%). Akik szerint a prostituáltak többsége nem-önként, szabad akaratából végzi ezt a munkát, az erre a kérdésre konzisztensen válaszolt (95%), körükben csak néhányan gondolják azt, hogy a prostituált élvezzi azt, amit csinál (12.sz. táblázat).

12.sz. táblázat

Ön szerint a magyarországi prostituáltak többségére a következő állítások közül melyik az igaz inkább?

(%-os megoszlás a kérdésre érdemben válaszolók körében annak függvényében, hogy a kérdezett szerint a prostituáltak többsége a tevékenységét önként vagy kényszer hatására végzi)

	akik szerint önként végzik	akik szerint nem-önként végzik	összesen
többségük <u>szereti ezt a munkát</u> , mert szereti a szexet, jól érzi magát közben	24	5	13
többségük <u>kényszerként éli meg ezt a munkát</u> (csak azért csinálja, mert erre kényszerítik, vagy, mert szüksége van a pénzre)	76	95	87
összesen	100	100	100

4.3. Áldozathibáztatás

A közvélemény nagyon érzékenyen reagál mindazokra az esetekre, ahol az áldozat gyermekkorú. Ezek az ügyek nagyobb felháborodást váltanak ki, és sokkal inkább kihatnak az érzelmekre. Értelemszerűen nagyobb empátiával közelítenek ilyenkor az áldozatokhoz az emberek. A kérdezettek ilyen esetekben sokkal szigorúbb fellépést is várnak el a kérdésben illetékes intézményektől. A kvalitatív kutatás tapasztalatai arra utalnak, hogy ilyen esetekben sokan azt is érzékelik, hogy fokozottabban lépnek fel a hatóságok, a bűnüldöző szervek:

A többség – mint azt majd a későbbiekben láthatjuk - kifejezetten elítéli a gyermekmunkaerő alkalmazását, illetve a kiskorúak szexuális kihasználását. Ha az áldozat nagykorú, akkor viszont a lakosság körében már komoly mértékben megjelenik az áldozathibáztató attitűd, ami felelőssé teszi az áldozatot azért, amiért belekerült ebbe a folyamatba, vagy azért, mert nem lép ki abból.

És ez nemcsak a lakosság körében figyelhető meg. A szakmai közvélemény szerint ez az áldozathibáztató attitűd a szakmai berkeken (szociális szférán, egészségügyön, stb.) belül is megjelenik:

- *„A jelzőrendszeren én teljes mértékben ki vagyok bukva, mert az áldozat hibáztatása teljes mértékben, szerintem 60 %-ban ott van.”* (szakmai fókuszcsoporthoz tartozó résztvevője)

A társadalomban megjelenő áldozathibáztató attitűdöt a szakemberek alapvetően a háritással magyarázzák, és azzal, hogy a társadalom nem akar szembesülni ezekkel a problémákkal, elfordítja a fejét. A szakértők a következő pszichológiai jellegű mozzanatokat és determinánsokat emelik ki ennek háttérben:

- *„A munkacélú kizsákmányoltakon jobban segítenek a társadalomban lévő emberek, mert azt közelebb érzik valamilyen szinten magukhoz és nem érzik a szégyenfoltot. A szexuális kizsákmányolást már kicsit cikinek tartjuk... ott nehezebben segíünk az embereknek.”* (szakmai fókuszcsoporthoz tartozó résztvevője)
- *Ez egy nagyon alapvető emberi önvédelmi mechanizmus... bennünk... Elfogadóbbak vagyunk egy munka jellegű kizsákmányolás esetén... (mint a) szexuális típusú bűncselekményeknél, vagy akár ide sorolhatjuk most ehhez... a hozzátartozók közötti erőszakot is, ott is ugyanúgy megjelenik ez az áldozathibáztatás, mert ezek mocskos bűncselekmények, és ezektől valamiféle távolságot próbál az egyén tartani. Ezt úgy tudja megtenni, ha... azt tudja mondani, hogy te is hibás vagy, mert miért maradtál abban a kapcsolatban, miért nem léptél már ki belőle x évvel ezelőtt, miért mentél el, miért hitted el, hogy valóban olyan munkát ajánl neked valaki, amivel kecsgett, és ha rájöttél arra, hogy nem az, akkor miért nem léptél ki, tehát te is tehetsz róla. Sokkal könnyebb ezt mondani, ezt gondolni adott helyzetben, mint közel engedni ezt az egész szörnyű élethelyzetet magunkhoz és megpróbálni megérteni, hogy igen, gyerekkorából mit hozott, milyen traumát, milyen életútra helyzeték őt a korábbi tapasztalatai és milyen kényszerpályákon van.”* (szakmai fókuszcsoporthoz tartozó résztvevője)
- *Az a tapasztalatom, ha ezt a jelenséget távolítom azzal, hogy megfogalmazom az áldozatnak a felelősségét az áldozattá válásban, egy picit azt érezheti a társadalom, hogy velem nem történhet meg... Ha van felelőssége az áldozatnak abban, hogy ő áldozattá vált, mivel én úgysem csinállok ilyet, akkor én biztos nem fogok áldozattá válni.... Ha azt mondom, hogy az ő felelőssége, ő marad itt, ő viseli el ezeket a bántalmazásokat, akkor leteszem azt a felelősséget, hogy lehet kéne jelezni, hogy itt két házzal arrébb embertelen körülmények között zsákmányolnak ki valakit.* (szakmai fókuszcsoporthoz tartozó résztvevője)

- „Az együttérés hiánya, ami minden egyes esetben a saját érzelmi sérüléseinkből ered. Ha nem tudok együttérezni valakivel, akkor van az, ... hogy felelősségvárás, távolítás történik, hogy ezt végül is ő teszi, lehet, hogy élvezi is, akkor nekem azzal semmi gondom sincsen. (szakmai fókuszcsoport résztvevője)
- „Akiket én láttam itt a házi szolgaságban áldozatokat, idősebb korosztályról beszélünk, 50 pluszos vagy 45-50 pluszos, többnyire alkoholproblémákkal rendelkezik, elvesztette mindenét, nagyon lecsúszott, sincsen családja és kicsit rámutat arra, hogy bármikor mi is kiszolgáltatottak lehetünk, ezért így az ember hajlamos elfordítani a fejét és nem foglalkozni vele.... Az alkoholizmussal, a hajléktalansággal kapcsolatos stigmák miatt hajlamosabbak vagyunk azt mondani, hogy ez az ő hibája volt. Ez egy kicsit azért a prostituáltaknál is előfordul, de nem ennyire.” (szakértői interjúalany)

A fenti idézetek arra utalnak, hogy a szakértők az áldozathibáztató attitűdök megjelenését és hatását eltérőnek gondolják a kizsákmányolási formák függvényében: van, aki a szexuális célú kizsákmányolás megítélése kapcsán érzi ezt erőteljesebbnek, van, aki a munkacélú kizsákmányolás esetében.

Ehhez képest a kérdőíves kutatás adatai ezeket a különbségeket nem jelenítik meg egyáltalán. Az eredmények azt mutatják, hogy az áldozathibáztatás jellege, tartalma és erőssége nagyon hasonló a két áldozattípus vonatkozásában.

Az, hogy az adatok ennyire egybeesnek, az arra utal, ezek az attitűdök általánosabb szinten jelentkeznek, illetve általánosabb szintről fakadnak, függetlenül a kizsákmányolás céljától, és inkább az áldozati lét közös elemeire rezonálnak.

Összességében magasnak mondható az áldozathibáztató attitűddel rendelkezők aránya, hiszen esettől függően a megkérdezettek majdnem 60%-ánál lehet ennek jeleit kimutatni (13.sz. táblázat). A megkérdezettek nembeli státusza nagymértékben meghatározza ennek az attitűdnek a felbukkanását. Az adatok azt mutatják, hogy a férfiaknak kb. kétharmada rendelkezik áldozathibáztató attitűddel, a nők körében viszont ez csak a válaszadók felénél figyelhető meg.

13.sz. táblázat

A megkérdezettek egyetértenek-e a következő áldozatokkal kapcsolatos állításokkal?
(azok %-os aránya, akik „nagyon” és „inkább egyetértenek” az adott állítással, a kérdésre érdemben válaszolók körében)

	szexuális célú kizsákmányolás áldozatai*			munkacélú kizsákmányolás áldozatai**		
	férfiak	nők	összesen	férfiak	nők	összesen
az áldozatok többsége felelős azért, hogy ebből a helyzetből nem lép ki (pl. nem kér valakitől segítséget)	52	36	44	51	42	46
az áldozatok többsége maga is tehet arról, hogy ez megtörtént vele	51	35	42	47	38	42
az áldozatok többsége szabad akaratából, önként választotta ezt a helyzetet, tudta azt, hogy mire vállalkozik	27	16	21	31	19	21
az áldozatok többsége ezáltal jobb helyzetbe került, mint amiben korábban volt	22	11	16	20	13	16
összesen, valamelyik	66	49	57	66	53	59

* amikor valakit pl. prostitúciós tevékenységre kényszerítenek, és ezért az illető semmilyen vagy csak nagyon kevés ellenszolgáltatást kap, illetve korlátozhatják a szabad mozgását, bezárhatják, bántalmazhatják őt

** amikor valakit házi rabszolgaságban tartanak, vagy úgy dolgoztatnak akár Magyarországon akár külföldön, hogy az elvégzett munkáért semmilyen vagy csak nagyon kevés fizetést kap

Az egyik legtipikusabbnak mondható narratíva az áldozathibáztatással kapcsolatban az, hogy az áldozatok is felelősek azért, hogy nem lépnek ki az áldozati szerepükből. A legtöbben ezzel az állítással értenek egyet, a megkérdezettek majdnem fele osztja ezt az álláspontot. A kvalitatív kutatás során is nagyon sokszor elhangzott ez a vélemény, és sokan nem értették, hogy az áldozatok miért nem próbálnak segítséget kérni, miért nem szólnak, jeleznek valakinek. Sokan azonban nyomban felmentést is adtak az áldozatoknak, hiszen adott körülmények között lehet, hogy valóban nem tudnak semmit sem tenni, pl. mert el vannak zárva, kábítószerezik őket, stb.

A kérdőíves kutatás során megpróbáltuk megvizsgálni tényszerűen, hogy a lakosság vajon mivel magyarázza az áldozatok inaktivitását, „lefagyását”. A lehetséges okok listáját a kvalitatív kutatás során felvázolt érvek, érvrendszerek alapján állítottuk össze, amelyet a lakossági csoportos beszélgetésen résztvevők maguktól hoztak szóba.

Alapvetően hat jellegzetes véleménycsoportot lehetett detektálni, ezeket a szerepeltettük a kérdőíves felmérésben (14.sz. táblázat):

- félelelem pszichózis
- objektív akadályok
- függőségek
- jövőbeli bizonytalanságok
- eljárástechnikai nehézségek
- áldozathibáztatás

Félelmi pszichózisok

A megkérdezettek szerint az elkövetőtől való a félelem tartja vissza leginkább az áldozatokat a bejelentéstől, mert hogy ha ezt megtennék, vagy akár csak ennek a szándéka kitudódna, akkor annak nagyon komoly következményei lennének (79%). De a kérdezettek szerint a bántalmazás, a bosszú lehetősége az elkövetők részéről később is fennállhat, ha az áldozatnak sikerülne kilépnie, sikerülne megszöknie. Nagy kérdés, hogy ezt a valós félelmi pszichózist lehet-e valahogy oldani az áldozati lét szakaszában, kaphatnak-e az áldozatok olyan impulzusokat, amelyek ezt a félelemérzetet csökkenteni tudják.

Objektív akadályok

Ugyancsak nagyon meghatározónak mondható indok a lakosság részéről, hogy úgy gondolják, fizikai képtelenség, hogy az áldozat a kilépést önnön maga, egyedül meg tudja tenni, erre nincsen lehetősége, mert el van vágva a külvilágtól, nem nagyon találkozik emberekkel, nincsenek papírai, stb. (72%). Ezzel kapcsolatban már inkább kaphatnának segítséget, tanácsot a potenciális áldozatok, hogy egy ilyen helyzetben mit tegyenek vagy tehetnének. Igaz, kérdéses, hogy a retorzióktól való félelem mellett ezek a praktikák valós segítséget nyújtanának-e.

Függőségek

Ugyancsak komoly, objektív jellegű akadály, hogy az áldozatok jelentős részének valamilyen függősége van, vagy érzelmileg függ a kizsákmányolójától, vagy szenvedélybeteg, és ez teszi képtelenné a helyzet valós jellegének felmérésére, vagy a megfelelő kommunikálásra, adott esetben pedig a menekülésre (összesen: 69%).

Jövőbeli bizonytalanságok

Ugyancsak jellegzetes véleménytypust jelentenek azok a válaszok, amelyek a jövővel kapcsolatban felmerülő bizonytalanságokról szólnak (mi lesz az áldozattal, ha vége lesz a kizsákmányolásnak, lesz-e munkája, a külvilág hogyan fogadja majd). Ez egy olyan terület, ahol intézményes segítségek nyújtásával lehetőség nyílna a bizonytalanságok oldására. Összességében ezek a bizonytalanságok is komoly visszatartó hatással bírnak a kérdezettek szerint (összesen: 65%).

Eljárástechnikai nehézségek

Ugyancsak sajátos megközelítés, amikor a kérdezettek a bejelentés technikai körülményeit hozzák szóba (pl. az áldozat nem tudja, kinek, hogyan kell jelezni), vagy a lehetséges eljárások lebonyolódásához kapcsolódnak (ezek mennyire lesznek megterhelők, mennyire mennek majd gyorsan, stb.) Az adatok azt mutatják, hogy a kérdezettek szerint a legkevésbé ezek a tényezők tartják vissza az áldozatokat (összesen 52%). Ennél vannak nagyobb és fontosabb problémák is, amivel meg kell küzdeniük az áldozatoknak ahhoz, hogy esélyük legyen arra, hogy ki tudjanak lépni az áldozati létből.

Áldozathibáztatás

Bár a társadalomban ott van az áldozathibáztató attitűd, de odáig csak nagyon kevesen jutnak el, hogy azt mondanák, hogy az áldozat kilépését az akadályozza meg, hogy az áldozat tudatosan bent akarna maradni abban a kizsákmányolt helyzetben, amire belekerült, mert megfelelőnek tartja a helyzetét (16%).

14.sz. táblázat

Az emberkereskedelemmel kapcsolatos bűncselekmények egy jelentős részéről nem szereznek tudomást a hatóságok. Ön szerint az áldozatok miért nem szokták ezeket az eseteket jelezni a hatóságoknak?

(az adott okot kiemelők %-os aránya a kérdésre érdemben válaszolók körében)

félelmi pszichózis - félnek az elkövetők lehetséges retorzióitól (megverhetik őket, bántalmazhatják őket vagy a családtagjaikat)	79
objektív akadályok - mert teljesen el vannak vágva a külvilágtól (nincsenek papírjaik, nincsen mobiltelefonjuk, akár bezárva tartják őket stb.)	72
függőségek, összesen	69
ezen belül: az emberkereskedők függővé tették őket, rászoktatták őket a drogra, az alkoholra	56
ezen belül: az emberkereskedők érzelmi függőségben tartják őket	48
jövőbeli bizonytalanságok, összesen	65
ezen belül: tartanak attól, hogy ha ennek vége lesz, mi lesz velük, nem lesz hol lakniuk, nem lesz miből megélniük, rosszabb az ismeretlen, mint az ismerős rossz	49
ezen belül: félnek attól, hogy ha kitudódik az eset, akkor a környezetük meg fogja bélyegezni őket, szégyellik, ami történt velük	47
eljárástechnikai nehézségek, összesen	52
ezen belül: nem tudják, hogy ezt hol, hogyan, kinek lehetne bejelenteni	37
ezen belül: félnek attól, hogy a bejelentés, az eljárás folyamata hosszú és megterhelő lesz számukra	32
direkt áldozathibáztatás - a nehézségek ellenére, a helyzetüket megfelelőnek tartják, nem akarnak rajta változtatni	16

Az áldozathibáztatás témaköréhez kapcsolódóan vethető fel, vajon a közvélemény a prostituáltak tevékenységét mennyiben kriminalizálná.

A kutatássorozat középpontjába beemelt kereslet-kínálati törvényszerűségek figyelembevétele az emberkereskedelemmel kapcsolatos ügyek kapcsán azt jelenti, hogy a keresleti oldal visszaszorítása a kínálati oldalra ki fog hatni: mert ha nincs kereslet, akkor nincsen kínálat se. E működési logika általában elfogadható a kérdezettek számára, és a szakértői visszajelzések is arra utalnak, hogy az emberkereskedelem kapcsán ez nagyon is értelmezhető fogalmi keretrendszer. A lakossági felmérés során megkérdezettek 43%-a mondta azt, hogy – a prostitúciós tevékenység visszaszorítása érdekében – a keresleti oldalon megjelenőket, a (nagykorú) prostituált szolgáltatását igénybevevőket meg kellene büntetni (15.sz. táblázat). De érdekes módon ezzel párhuzamosan a közvélemény a kínálati oldalra is nyomást gyakorolna, és nem egy esetben kriminalizálná a kínálati oldalt is. Ugyancsak a megkérdezettek 43%-a mondja azt, hogy a prostitúciós tevékenység visszaszorítása érdekében magukat a (nagykorú) prostituáltakat is meg kellene büntetni, ami az áldozathibáztató attitűdnek egy sajátos megjelenési formája.

Összességében majdnem minden második megkérdezett büntetné meg mindkét (keresleti és kínálati) oldal képviselőjét. A valódi bűnelkövetőket (a kizsákmányolókat, a prostituált futtatóját/stricijét) pedig lényegében mindenki (94%).

15.sz. táblázat

Vannak olyan vélemények, hogy a prostitúciós szolgáltatás visszaszorításában az segíthetne, ha a benne résztvevő személyeket az állam megbüntetné. Ön alapesetben a három résztvevő közül, ha ők nagykorúak, melyik személy/mely személyek büntetésével értene egyet?

(a büntetéssel egyetértők %-os aránya a kérdésre érdemben válaszolók körében a megkérdezettek neme szerint)

	férfiak	nők	összesen
a futtató/strici megbüntetésével	94	95	94
prostituált megbüntetésével	34	51	43
a szolgáltatás igénybevevőjének, a „kuncsaftnak” a megbüntetésével	32	54	43

5. VÉLEMÉNYEK, ATTITŰDÖK AZ ELKÖVETŐKKEL KAPCSOLATBAN

A BTK által megfogalmazott elkövetői magatartások egy része a kizsákmányolók és a közvetítők tevékenységéhez kapcsolódnak, és ők jelennek meg a közvélemény percepciójában is az elkövetői oldalon.

Értelemszerűen nagyon elítélően viszonyulnak a kérdezettek az elkövetőkhöz. Ezt már az előző táblázat adatsora is jól szemléltette, hiszen lényegében mindenki büntetőjogi szankciókat vár el a futtatók/stricik vonatkozásában. A szakértők annyiban árnyaltabban közelítenek az elkövetői körhöz, hogy sok esetben őket is áldozatoknak tartják, akik ugyanabból a társadalmi közegeből érkeznek, mint az áldozatok, gyakran nagyon hasonló családi háttérrel rendelkeznek, hasonló érzelmi és értelmi kondíciókkal felvértezve.

A közvélemény negatív viszonyulását már az is előrevetíti, hogy magának az emberkereskedelemnek a jelenséget milyennek látják (lásd erről részletesen a jelentés 3. fejezetét), hiszen a jelenséget övező negatív megítélést a kizsákmányoló személy tevékenysége váltja ki. Az ismertetésre került esetek is a potenciális elkövetők által tanúsított magatartásokat írják le, azt, amit maga a törvény is büntetni kíván.

Egyébként, ha a kérdezettek az elkövetők lehetséges motivációira gondolnak, akkor alapvetően két mozgatórugót emelnek ki a fókuszcsoporthoz tartozó kutatás során:

- a cél a pénz, az anyagi haszonszerzés - a cél pedig szentesíti az eszközt -, és itt olyan anyagi előnyök, javak érhetők el, amelyeket a megkérdezettek szerint ez az elkövetői kör legálisan nem tudna előteremteni
- a pénzszerzés szándéka azonban a megkérdezettek szerint ilyen típusú cselekmény elkövetéséhez még nem elegendő, olyan habitus, alkat is szükséges ehhez, amelyről nagyon elítélően nyilatkoznak a lakossági fókuszcsoport résztvevői: „*agresszív*”, „*szadista*”, „*szívtelen*”, „*élvezi, hogy hatalmasan van más emberek fölött... nem is a pénz miatt csinálja, csak azért, hogy élvezze*” (lakossági fókuszcsoport résztvevők).

5.1. Az elkövetők megítélése a szexuális célú kizsákmányolás esetén

A pénzszerzés tehát alapvető motivációs tényező, és a megkérdezettek szerint az emberkereskedelmen belül elsősorban a szexuális célú kizsákmányolás az, amely rengeteg bevételt generálhat az elkövetők részére. A kvalitatív kutatás során a szakértők jelzése is az volt, hogy ezen a területen nagyon nagy pénzek mozognak:

- „Ebben azért iszonyú pénz van és amíg ezzel keresni lehet, és van rá kereslet... addig ez, ahogy a drogkereskedelem, a fegyverkereskedelem, a veszélyeztetett fajok vagy védett állatfajok illegális kereskedelme, amiben szintén hatalmas pénzek vannak, ezek működni fognak.” (szakmai fókuszcsoporthoz tartozó résztvevője)

A (laikus) közvélemény is alapvetően ezen az állásponton van. A kérdőíves kutatás során a megkérdezettek 70%-a mondja azt, hogy a prostitúciós tevékenységre való kényszerítéssel az elkövetők „nagyon nagy jövedelemre” tesznek szert (16.sz. táblázat). Ez a középkorúak és időskorúak esetében még dominánsabban jelentkező álláspont (80-80%). Meglepő módon a fiatalabb korosztály tagjai körében ez már nem annyira hangsúlyos vélemény (52%), ők inkább az „átlagosnál valamivel nagyobb jövedelem” elérését gondolják a valós válaszpóciónak.

16.sz. táblázat

Mit gondol, azok a bűnelkövetők, akik Magyarországon szexuális célzattal kizsákmányolnak és prostitúcióra/szexuális célú szolgáltatás nyújtására kényszerítenek embereket, azok mekkora jövedelemre tesznek szert ezzel a tevékenységükkel?

(az válaszok %-os megoszlása a kérdésre érdemben válaszolóknak körében a megkérdezettek életkora szerint)

	18-39 évesek	40-59 évesek	60-xx évesek	összesen
nagyon nagy jövedelemre	52	80	80	70
az átlagosnál valamivel nagyobb jövedelemre	34	12	16	21
közepes, átlagos jövedelemre	9	4	3	6
átlag alatti jövedelemre	4	3	2	3
összesen	100	10	100	100

A megkérdezettek a jelenség háttérében a szervezett bűnözői csoportok jelenlétét feltételezik. Ahogy egy szakértő az interjújában megjegyzi: „egy elkövető nem elkövető, egy ember nem tud elkövetni emberkereskedelmet úgy, hogy abból meg is éljen”.

A megkérdezettek nagy része az üzletágat a magyarországi szervezett bűnözői csoportok felségterületének tartja (17.sz. táblázat), de sokan beszélnek a nemzetközi bűnözői csoportok jelenlétéről is, ami összefüggésben lehet azzal, hogy a szexuális célú kizsákmányolás esetében is sokan gondolnak arra, hogy külföldre vitt lányokat kényszerítenek prostitúciós tevékenységre. (Egyes szakértők jelzése szerint a hazai szervezett bűnözői csoportoknak is az az elsődleges célja, hogy a prostituáltakat külföldön jelenjenek meg, mert az ottani fizetőképes kereslet nagyságát, a tarifák nagyságát és a realizálható nyereség összegét össze sem lehet hasonlítani azzal, ami Magyarországon elérhető.)

A lakossági megkérdezettek körében magas azok aránya is, akik valamilyen fedőszervezetet gondolnak a háttérben, azt feltételezik, hogy valós vagy legalábbis legálisnak tűnő vállalkozások keretében, nevében történik a szexuális célú kizsákmányolás. De ugyancsak sokan vannak azon a véleményen, hogy az elkövető és az áldozat szoros családi, rokon kapcsolatban áll egymással, és a prostitúciós szolgáltatást nyújtó nőt a férj/élettárs/szülő, stb. kényszeríti prostitúcióra.

A kérdésre válaszolva a megkérdezettek megjelölhették a fenti kategóriába nem besorolható elkövetői típust is. A spontán válaszokat látva, vannak hívei annak is, hogy lehetnek magányos elkövetők is ezen a területen, és azt is többen szóba hozzák, hogy az elkövetők körében a kisebbségek is jelen vannak.

17.sz. táblázat

Mit gondol, azok a bűnelkövetők, akik Magyarországon szexuális célzattal kizsákmányolnak és prostitúcióra/szexuális célú szolgáltatás nyújtására kényszerítenek embereket, jellemzően milyen körből kerülnek ki?

(az válaszok %-os megoszlása a kérdésre érdemben válaszolók körében a megkérdezettek életkora szerint)

	18-39 évesek	40-59 évesek	60-xx évesek	összesen
hazai szervezett bűnözői csoportok tagja	67	81	76	75
legálisnak tűnő vállalkozások (pl. hostess szolgáltatás, társkereső szolgáltatás, munkaközvetítő cég) tagjai	55	54	63	57
nemzetközi bűnözői csoportok tagjai	55	57	47	52
közvetlen családtagok (élettárs, szülő, stb.)	46	44	39	43

5.2. Az elkövetők megítélése a munkacélú kizsákmányolás esetén

A szexuális célú kizsákmányolással szemben a munkacélú kizsákmányolás esetében a realizálható jövedelmek nagyságát valamivel kisebb összegben határozzák meg a kérdezettek. Ez feltehetően annak is köszönhető, hogy a munkacélú kizsákmányolás esetében az egyik típusos esetet a házi rabszolgotartás jelenti, ahol a munkavégzés közvetlenül talán nem is generál bevételeket, a kizsákmányoló a ki nem fizetett munkajövedelmek, járulékok terhére gazdagodik. De összességében a válaszadók 50%-a szerint ezen a területen az elkövetők „nagyon nagy jövedelemre” tesznek szert (18.sz. táblázat). És itt is a fiatalabb korosztály tagjai nyilatkoznak visszafogottabban az elérhető anyagi előnyök nagyságával kapcsolatban.

18.sz. táblázat

Mit gondol, azok a bűnelkövetők, akik munkavégzési célzattal kizsákmányolnak embereket (amikor valakit házi rabszolgaságban tartanak, vagy úgy dolgoztatnak akár Magyarországon akár külföldön, hogy az elvégzett munkáért semmilyen vagy csak nagyon kevés fizetést adnak), azok mekkora jövedelemre tesznek szert ezzel a tevékenységükkel?

(az válaszok %-os megoszlása a kérdésre érdemben válaszolók körében a megkérdezettek életkora szerint)

	18-39 évesek	40-59 évesek	60-xx évesek	összesen
nagyon nagy jövedelemre	39	57	56	50
az átlagosnál valamivel nagyobb jövedelemre	42	33	35	37
közepes, átlagos jövedelemre	15	7	3	9
átlag alatti jövedelemre	4	4	5	4
összesen	100	10	100	100

Az elkövetői háttérrel kapcsolatban szinte ugyanazokat a válaszokat kapjuk, mint a szexuális célú kizsákmányolás esetében. Az elkövetői profil teljesen hasonló: első helyen a magyarországi szervezett bűnözői csoportok szerepelnek, második helyen a legálisnak tűnő vállalkozások, a harmadikon a nemzetközi háttérű bűnözői csoportok képviselői, a negyediken pedig a családtagok, rokonok által irányított kizsákmányolási formák (19.sz. táblázat).

19.sz. táblázat

Mit gondol, azok a bűnelkövetők, akik munkavégzési célzattal kizsákmányolnak embereket (amikor valakit házi rabszolgaságban tartanak, vagy úgy dolgoztatnak akár Magyarországon akár külföldön, hogy az elvégzett munkáért semmilyen vagy csak nagyon kevés fizetést adnak), jellemzően milyen körből kerülnek ki?

(az válaszok %-os megoszlása a kérdésre érdemben válaszolóknak körében a megkérdezettek életkora szerint)

	18-39 évesek	40-59 évesek	60-xx évesek	összesen
hazai szervezett bűnözői csoportok tagja	64	81	76	73
legálisnak tűnő vállalkozások (pl. munkaerőközvetítés) tagjai	53	53	63	56
nemzetközi bűnözői csoportok tagjai	53	56	46	52
közvetlen családtagok (élettárs, szülő, stb.)	46	44	37	43

6. VÉLEMÉNYEK, ATTITÚDOK A „FOGYASZTÓKKAL” KAPCSOLATBAN (KERESLETI OLDAL)

Azzal a jelentésben már részletesen foglalkoztunk, hogy a kereslet klasszikus, aktív magatartásformával jellemezhető megjelenését a munkacélú kizsákmányolás kapcsán a közvélemény nehezen tudja értelmezni, mert a lehetséges lakossági fogyasztókat csak a nagyon messzi távolban tudják elképzelni, ahonnan egy termék előállításának, vagy egy szolgáltatás nyújtásának kizsákmányolási háttéré nehezen belátható. Éppen ezért ebben a fejezetben a keresleti oldal kapcsán elsősorban a szexuális célú kizsákmányolásról fogunk beszélni. A kvalitatív kutatás során egy-egy esetben felmerült azonban a kényszerkoldultatás témaköre is, és mivel itt is az volt érzékelhető, hogy ez egy olyan kizsákmányolási forma, ahol a keresleti oldal szereplőit könnyen be tudja a közvélemény azonosítani (akik pénzt adnak a koldulóknak), így ebben a fejezetben ezt a kizsákmányolási formát is érinteni fogjuk. A szó közgazdasági értelmében talán furcsa ennél a tevékenységnél a kereslet szót használni, mert a kereslet valamilyen igénybevételi viszonyt fejez ki, és azt jelenti, hogy valamilyen áruért vagy szolgáltatásért a fogyasztó fizet. Itt viszont az anyagi fizetés (megsegítés) ellenében semmi kézzel foghatót nem kap vissza az adományozó a támogatottól azon a tudaton túl, hogy talán jót cselekedett valakivel.

Tekintettel arra, hogy kutatási projekten belül az emberkereskedelem keresleti oldalával kapcsolatban egy külön tematikus kutatás készült, és ennek tapasztalatai egy külön tematikus jelentésben lesznek bemutatva, itt és most csak azzal foglalkozunk, ami közelebbről a lehetséges attitűdök témakörét érintheti: milyen véleményeket fogalmaznak meg a megkérdezettek a prostituáltak szolgáltatását igénybevevő kuncaftokkal kapcsolatban, illetve kényszerkoldultatás esetében azokról, akik a koldusoknak adnak anyagi segítséget.

6.1. A prostituáltak szolgáltatását igénybevevők megítélése

Az adatok azt mutatják, hogy a véleményeket a prostitúció intézményéhez való általános viszonyulások határozzák meg, és ezek az attitűdök működnek, ha a kérdezettek a lehetséges kuncaftokat értékelik.

Összhangban azzal, hogy a közvélemény nagyon érzékenyen reagál azokra az esetekre, amikor kiskorú az áldozat, kifejezetten negatív megítélés alá esik a kliens, ha kiskorú személlyel létesít szexuális kapcsolatot - a megkérdezettek 94%-a nem tudja ezt elfogadni (20.sz. táblázat). Más esetben, ha a prostitúciós szolgáltatás keretében a partnerek nagykorúak, a társadalom már elfogadóbb, függetlenül attól, hogy a heteroszexuális kapcsolaton belül a keresleti, illetve a kínálati oldalon ki áll (férfi vagy nő).

Homoszexuális prostituált szolgáltatásának igénybevétele kapcsán viszont már megosztottabb a közvélemény, itt már erősebb az elutasítás a kliensekkel kapcsolatban.

20.sz. táblázat

Ön személy szerint mennyire tartja elfogadhatónak vagy sem, hogy a prostituált beleegyezésével...?
(a „teljes mértékben elfogadható”, „valamennyire elfogadható” választ adók összesített %-os aránya a kérdésre érdemben válaszolók körében a megkérdezettek neme szerint)

	férfiak	nők	összesen
egy férfi nagykorú női prostituálttal létesít szexuális kapcsolatot	78	67	73
egy nő nagykorú férfi prostituálttal létesít szexuális kapcsolatot	74	65	70
valaki egy vele azonos nemű prostituálttal létesít szexuális kapcsolatot	58	54	56
valaki egy kiskorú személlyel létesít szexuális kapcsolatot	9	4	6

Ahogy korábban már említettük, a magyar társadalom morálisan alapvetően elítéli a prostitúciót. Ezzel együtt egy olyan jelenségnek tartja, amellyel együtt kell élni, amelyet nem lehet megszüntetni. És ha már nem lehet megszüntetni, akkor az emberek azt várják el, hogy legyenek jól lefektetett alapszabályok, amelyeket mindenkinek követnie kell és be kell tartania (a hatóságoknak pedig betartatnia).

A megkérdezettek ezért alapesetként abból indulnak ki, hogy ezt a területet egy legálisan működtetett iparágként tekintik, de csak akkor, ha a benne részt vevő szereplők betartják a szabályokat, és a „fogyasztó” tekintettel van arra, hogy a prostituált nagykorú, nem kizsákmányolt, beleegyezését adta, legálisan nyújtja a szolgáltatását, stb.. Akkor ezt az ügyletet, még ha a társadalomnak lehetnek is morális fenntartásai az ügylettel kapcsolatban – és vannak is - elfogadják, mert ez csak a két érintett félre tartozik, ebbe másnak beleszólása nem lehet (73% - 21%.sz. táblázat). Mindez a vélekedés összhangban van azzal a korábbi megállapításunkkal, hogy a magyar társadalom a prostitúció kapcsán nagyon szabályozáspárti.

Ugyanez a szabályozás-központúság tükröződik abban is, hogy a megkérdezettek nagy része még azt is el tudja fogadni, hogy a kuncsaftokat büntessék meg, ha (nagykorú) prostituált szolgáltatását igénybe veszik. Ezzel kapcsolatban már korábban bemutattunk egy adatot: a megkérdezettek 43%-a helyezne kilátásba valamilyen büntetést a „fogyasztó” számára, akkor is, ha a szolgáltatási környezet legálisnak tűnik. Ha a szolgáltatás nyújtása magában hordoz valamilyen nem legális elemet (de ez nem éri el a valóban büntetendő esetek szintjét, azaz nem a kizsákmányolt és/vagy kiskorú személyek szexuális szolgáltatásának igénybevételenek kategóriájába tartozik), akkor a büntetéspártiak aránya magasabb 58%. És még magasabb, ha ezek a tiltott események következnenek be. Azt már korábban láthattuk, hogy a megkérdezettek szinte teljes számban mondják azt, hogy a kiskorúval létesített szexuális kapcsolatot bűncselekménynek tartják, és nagyon sokan mondják azt is, hogy ha ilyen megtörténik, akkor a klienst nagyon szigorúan meg kellene büntetni (80%).

Párhuzamosan azzal, hogy a társadalom nagy része morálisan elítéli a prostitúció intézményét, a szolgáltatást igénybevevőkkel kapcsolatban is erkölcsi fenntartásokat fogalmaz meg. A megkérdezettek még a kuncsaft oldaláról is azt feltételezik, hogy ők maguk is tisztában vannak azzal, hogy erkölcsileg elítélendő dolgot tesznek (58%). Mindezek a fenntartások azonban nem jutnak addig a pontig, hogy a megkérdezettek többsége nagyon szigorú értékállításokat fogalmazzon meg a kliensekkel kapcsolatban, hogy megvetnék, lenéznék ezeket az embereket (40%).

Ahogy a prostitúció témakör kapcsán mindig, a véleményeket, attitűdöket itt is nagyban meghatározza, hogy a válaszadó nő vagy férfi. A nők sokkal kritikusabban és elítélőbbben beszélnek a kuncaftokról, mint a férfiak, akik nagyobb megértést tanúsítanak az irányukba.

21.sz. táblázat

Ön mit gondol azokról, akik igénybe vesznek prostitúciós szolgáltatást? Mennyire ért egyet a következő állításokkal?

(a „teljes mértékben egyetért” és „inkább egyetért” választ adók összesített %-os aránya a kérdésre érdemben válaszolók körében a megkérdezettek neme szerint)

	férfiak	nők	összesen
Aki prostitúciós szolgáltatás keretében kiskorú személlyel létesít szexuális kapcsolatot, azt szigorúan meg kell büntetni.	88	92	80
Amennyiben a prostituált hozzájárul ehhez, akkor ez a két fél üzletszerű kapcsolatának tekinthető, amihez senkinek semmi köze.	77	70	73
Amennyiben a prostitúciós tevékenység végzése nem legális, akkor a prostitúciós tevékenységet igénybe vevő személyt meg kell büntetni.	55	62	58
Aki egy prostituált szolgáltatását veszi igénybe, az tudja, hogy ezzel rosszat, erkölcsileg elítélendő dolgot tesz.	53	64	58
Aki egy prostituált szolgáltatását veszi igénybe, azt megvetem, lenézem.	34	46	40

A kuncaftok büntethetősége kapcsán kulcsfontosságú annak bizonyítása, hogy a kliens tudta, hogy akivel szexuális kapcsolatot létesít az kiskorú és/vagy szexuálisan kizsákmányolt személy. A szakértők nagyon sok olyan jelről beszámoltak a kutatás során, amelyek egyértelmű utalással bírhatnának a kliensek számára (kivel beszél meg a kliens a találkozót, kinek fizet, milyen helyre megy el, hogy néz ki a prostituált, stb.):

- *Nagyon sokszor, pl. amikor netes hirdetésre jelentkezik valaki, a rosszlányok.hu-n kiválasztja..., amikor felveszi vele a kapcsolatot, nem a hölgy veszi fel, más hozza oda a helyszínre, mással egyeztet, hogy ő mit szeretne és más mondja meg, hogy az mennyibe fog kerülni, akkor sem szokott nekik leesni, hogy ez esetleg ez már így nem az önkéntes prostitúciós tevékenység... amikor már egy közvetítőn keresztül más hozza oda, nem biztos, hogy önként jön, és tele van lila foltokkal, akkor azért fel kéne merülnie mindenkiben, hogy akkor ez nem egy önkéntes... A kampányban lehet, hogy erre is lehetne fókuszálni, ha a hölgy minden porcikáján van egy lila véraláfutás, akkor merüljön fel a gyanú bennünk, hogy ő nem önként csinálja ezt.... Ebben a kampányban azt kellene hangsúlyozni, hogy ők is emberek. Ha ő egy ember és tele van lila foltokkal, akkor tegyük már fel egy rövid kérdést, hogy ez miért van, segíthetünk-e neki... igenis vegyük észre, hogy ő nemcsak egy tárgy, amit használunk, hanem egy ember... Ebben a szemléletformálásban lehet, hogy a sértetteknek is átmenne az üzenet, hogy márpedig te nem az vagy, te nem fogadhatod el, hogy veled bármit megcsinálhatnak, tehát kettős irányú hatása lenne egy ilyen kampánynak.” (szakértői interjúalany)*

Ennek ellenére a megkérdezettek mégis nagyon sok esetben felmentést adnak a kuncaftok számára. Érdekes párhuzam, hogy miközben a prostituáltakal kapcsolatban érzékelhető a társadalomban egy áldozathibáztató attitűd, addig a kliensekkel kapcsolatban a közvélemény egy nagy része megengedő, és felmenti őket a tettük súlya alól (22.sz. táblázat). A megkérdezettek 77%-a van például azon a véleményen, hogy a kliensek általában nem tudják, hogy a partnerük kényszer hatására, szexuális kizsákmányolás áldozataként van-e

jelen a folyamatban, miközben – ahogy azt egy korábbi fejezetben már említettük - a prostitúció kapcsán ezt tekintik a domináns megjelenési, „üzleti” formának. 86%-uk szerint azt sem tudják, hogy a szolgáltatás díjából mekkora összeget kap meg a prostituált: a teljeset, a nagy részét, vagy csak egy jelképes összeget. Ezt a „nem tudást” adott esetben még el lehet fogadni, hiszen a színpalak mögé nem biztos, hogy beláthatnak a kliensek, igaz, azért sejtéseik lehetnének.

A személyes találkozó okán az feltehetően könnyebben átjön a kliensek számára, hogy a prostituált kiskorú vagy nagykorú személy-e. A megkérdezettek 57%-a szerint azonban a kliensek többsége ezt sem tudhatja. Felmerülhetnek ezzel kapcsolatosan is klientst igazoló érvek, például prostituált részéről történő megtevesztés - „*odamész egy lányhoz, azt mondja, 18 éves és mi van, ha 16, nem tudod megállapítani*” (lakossági fókuszcsoporthoz résztvevő) - de a megkérdezettek annak ellenére mondják azt, hogy a kliensek nagy része a prostituált életkorát nem tudhatja, hogy a prostitúciós társadalmon belül a kiskorúak jelenlétét érzik dominánsabbnak.

22.sz. táblázat

Ön szerint, aki egy prostituált szolgáltatását igénybe veszi, tudja-e, hogy a prostituált...?

(azok %-os aránya, akik szerint tudják, a kérdésre érdemben válaszoló körében a megkérdezettek neme szerint)

	férfiak	nők	összesen
kiskorú vagy nagykorú személy	43	42	43
önszántából végzi a tevékenységet vagy kényszerítik erre/futtatják őt	25	21	23
a szolgáltatásért kifizetett összegnek mekkora hányadát fogja megkapni	16	12	14

Egyébként egy-egy szakértő is azon a véleményen van, hogy a kliensek ezekkel az alapvető dolgokkal sokszor nincsenek tisztában, de jól rávilágítanak arra is, hogy ez nem azért van, mert meg lennének tevéstve, hanem azért, mert nem akarnak még a legalapvetőbb jelzésekkel sem foglalkozni:

- „*Nekem az már biztos megnyomná a csengőt, ha más venné fel a telefont, mint aki ténylegesen fogad az ajtóban... főleg, ha férfi veszi fel és lányhoz megyek, ez alapvetően problémás tud lenni... Az ügyfelek nincsenek ezzel egyáltalában tisztában, Nem is figyelik ezt annyira, azt sem figyelik, hogy pontosan milyen környékre mennek... Főleg, ha egy folyosóról 3-4 szoba is nyílik, és a többi szobában is vannak lányok, ne adj Isten még össze is találkozom velük a folyosón vagy látom azt, hogy a házat vagy a lakást őrzik, vagy a lány folyamatosan beszél valakivel telefonon, leadja, amikor végzett az ügyféllel, itt a pénz, ezek megtörténnek, akkor biztos vagyok benne, hogy én másképp állnék hozzá... Az ügyfelek ezzel nincsenek tisztában és azzal sem, hogy az új BTK pontosítás alapján kvázi bűncselekményt is elkövethetnek, ha a nyomozó hatóság tudja bizonyítani azt, hogy olyan ember szolgáltatásait vették igénybe, akit kizsákmányoltak... márpedig erről tudnia kéne nagyon sok embernek.... Nem a tény és a jelenség, ami elítélendő, hanem az, hogy valaki ezt nem kellő körültekintéssel veszi igénybe.*” (szakértői interjúalany)

A kuncsaftoknak, amennyiben tudomásukra jut, hogy a prostitúciós szolgáltatást kiskorú személy nyújtja, törvényi kötelezettségük azt bejelenteni. A szakértők jelzése szerint ilyenre nem nagy számban kerül sor Magyarországon, és abban is inkább csak bizakodni lehet, hogy a többség ilyen szolgáltatást nem vesz igénybe. Ebből a szempontból a szakértők szerint Nyugat-Európában más a helyzet, ott a kliensek erre sokkal tudatosabban reagálnak, és amennyiben ilyen szituációba kerülnek, sokkal inkább várható, hogy bejelentést tesznek a hatóságok részére.

- „Ott (Nyugat-Európában) igazából lehet, hogy a lakosság kicsit érzékenyebbé vált, ha már ezt engedi a kormányzat és ez egy élő jelenség, akkor ezt próbáljuk már úgy csinálni, hogy ebből ne legyen senkinek sem kára, úgy figyeljünk embertársainkra, mint ahogy nem megyünk el egy verekedés mellett sok esetben az utcán, óvjuk meg, akit lehet.” (szakértői interjúalany)
- Nagyon küzdök azért, hogy csakúgy, mint külföldön, a magyar kliensek... is megtanulják azt, hogy a 18 év alatti test használata, az tabu. Ebben a holland, a német gyakorlat már nagyon előttünk jár, ott nagyon tudták azok, akik Magyarországról vittek ki prostituáltakat pl. német bordélyházakba, hogy 18 alattit nem viszünk, mert arra harapnak a német rendőrök. Nagyon szeretném, ha ezt a magyar kuncaftok is tudnák, hogy erre a magyar rendőrök, ügyészek, bírók harapnak.” (szakértői interjúalany)
- „Nem gondolom, hogy minden ügyfél tudja a törvényes határszinteket a BTK szempontjából, de erre (18 éves korhatár) inkább figyelnek és a külföldi példákban meg ordít, hogy akár az osztrák, akár a német ügyfél megkérdezi, rákérdez, próbálja ellenőrizni (hogy hány éves) és minden olyan jelzésre, ami a sértettől érkezik az irányába, miszerint én nem vagyok még annyi, vagy nem érzem magamat jól, azt automatikusan egy rendőrségi jelzés követi. Az ügyfél felvállalja azt, hogy én most lényegében egy ilyen szolgáltatást vettem igénybe, ez nem valósult meg, félig valósult meg, de inkább kihozza onnan a lányt, jelzést ad a rendőröknek, ha kell, akkor névtelenül értelemszerűen...” (szakértői interjúalany)

6.2. A kényszerkoldusok anyagi megsegítésének a megítélése

Az emberkereskedelmen belül a kényszerkoldultatás az a terület, ahol a megkérdezettek a legegyszerűbb módon tudják magukat „fogyasztóként”, keresleti tényezőként meghatározni, mert itt egy olyan alapszituációról van szó, amelybe bárki könnyen belekerülhet. Azt természetesen nehéz eldönteni, hogy a másik oldalon pontosan milyen koldus áll: az a koldus, akivel éppen találkozunk az utcán, az vajon az emberkereskedelem kizsákmányoltjaként van-e jelen, vagy attól függetlenül.

Maga a kényszerkoldultatás közismert jelenség a megkérdezettek körében, több konkrét történet is elhangzik ezzel kapcsolatban a fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetéseken. E történetek kapcsán az is érzékelhető volt, hogy a csoporttagoknak nehéz disztingválni, hogy akivel egy áruház előtt, egy aluljáróban találkoznak, azt kinek is tekintsék.

Ahhoz, hogy a „fogyasztással” kapcsolatos attitűdöket megpróbáljuk felmérni, és mindeközben az emberkereskedelemre is fókuszálni tudjunk, a kérdezettektől azt kértük, hogy a felmérés során abból a feltevésből induljanak ki, hogy akivel éppen koldusként találkoznak, az kényszerkoldultatás áldozata.

Az egy természetes reakció az emberek részéről, hogy egy elesett embert támogatni szeretnének, de a kérdőíves felmérés során feltételezett alapszituációban két szempontot kellett egyszerre mérlegelni, hiszen a kérdésben jeleztük, hogy ha anyagi támogatást adnak, akkor azzal akaratlanul is hozzájárulnak egy kizsákmányolói helyzet fenntartásához. A kérdésre válaszolva tehát a kérdezetteknek abban kellett állást foglalniuk, hogy melyiket tartják fontosabbnak, a koldusok közvetlen anyagi támogatását, vagy az áttételesebb, közvetettnek mondható megsegítését, ami első megközelítésben talán nem is tűnik mindenki számára valódi segítségnyújtásnak.

Az adatok első olvasata azt mutatja, hogy a közvélemény viszonylag tudatosan áll a szituációhoz, hiszen három emberből csak egy adna pénzt egy kényszerkoldusnak – és ezzel juttatná anyagi bevételekhez a kizsákmányolói oldalt is -, és kettő nem (23.sz. táblázat). Ugyanakkor a tartózkodó magatartás háttérében

az a motiváció is meghúzódik, hogy a kérdezett amúgy sem szokott koldusoknak pénz adni, tehát döntését nem a felkínált alternatívában való döntése motiválta, hanem az, hogy maga a szituáció nem érinti őt. Ha ideiglenesen őket kizárjuk a megfigyelési körünkből, akkor már nagyon megosztottnak mondható a társadalom: ugyanannyian választanák a „nem-fizetős” opciót, mint ahányan a „fizetős”.

23.sz. táblázat

Az emberkereskedelemhez tartozik az az eset is, amikor koldulásra kényszerítenek valakit, és aztán a kizsákmányolói elveszik tőle az általa koldult pénz nagy részét. Abban az esetben, ha Ön tudná, hogy egy ilyen helyzetben lévő koldus kér Öntől pénzt, akkor mit tenna?
(a válaszok %-os megoszlása, a kérdésre érdemben válaszolók körében)

	az összes válaszadó körében	azok körében, akik szoktak pénzt adni koldusoknak
nem adnék pénzt, mert általában nem szoktam koldusoknak pénzt adni	33	-
nem adnék pénzt, mert akkor ezzel csak a koldusaffiát gazdagítanám	35	53
adnék pénzt, mert ezzel segíthetek a koldulónak, még ha nem is marad nála minden pénz	20	30
adnék pénzt, mert ha nem adnék, akkor ez azzal a következménnyel járna együtt, hogy a maffia megbünteti őt, fizikailag bántalmazza	12	17
összesen	100	100

Ennek a szituációnak – egy koldus támogatásának vagy nem támogatásának – az emberkereskedelem keresleti-kínálati törvényekkel való megfeleltetése arra is felhívja a figyelmet, hogy közgazdasági terminológiából kiindulni, és ilyenfajta törvényszerűségekből kiindulva levezetni pszichológiaiag determinált döntési folyamatokat nem könnyű feladat. Ha ugyanis a kérdést tisztán csak a közgazdasági racionalitás oldaláról nézzük, akkor az emberkereskedelem elleni harc – a keresleti oldal „letörése” - szempontjából a jó válasznak a „nem-fizetést” kell tekintenünk. Ugyanakkor, ha a kérdéshez elsősorban érzelmi síkon közelítünk, akkor viszont a „fizetős” választási opció tűnik jobbnak, humánusabbnak, hiszen a döntéssel direkt módon segítséget nyújtunk.

A két opció közötti választást ezen törvényszerűségek figyelembevételén túl, véleményünk szerint az is befolyásolja, hogy primer szinten mire fókuszál az ember: a „nem-fizetős” opció ugyanis elsősorban a kizsákmányoló személyét helyezi a középpontba, a „fizetős” opció pedig a koldusét. Jól mutatja ezt a hangsúlyeltolódást, hogy a válaszok alakulására elsősorban az gyakorol hatást, hogy a megkérdezettek hol, milyen településen laknak, és ebből következően az, hogy milyen értékvilággal rendelkeznek (egy modernebb vagy egy tradicionálisabb értékészlettel). Minél kisebb településen lakik valaki, annál meghatározóbb, hogy a kérdezett fizetni fog, illetve fizetni szeretne, mert itt a megkérdezettek inkább az áldozatra koncentrálnak, és szolidárisak akarnak velük lenni (24.sz. táblázat). A nagyobb városokban – és elsősorban Budapesten – ahol egyébként a kényszerkoldultatás frekvenciájában jelentkezik, a válaszadók már inkább nem fizetnének. Ők inkább a kizsákmányolót nézik, és talán jobban át is látják a kényszerkoldultatás rendszerét, emiatt választásuk közgazdasági értelemben tudatosabbnak, racionálisabbnak tűnik.

24.sz. táblázat

Az emberkereskedelemhez tartozik az az eset is, amikor koldulásra kényszerítenek valakit, és aztán a kizsákmányolói elveszik tőle az általa koldult pénz nagy részét. Abban az esetben, ha Ön tudná, hogy egy ilyen helyzetben lévő koldus kér Öntől pénzt, akkor mit tenne?

(a válaszok %-os megoszlása a kérdésre érdemben válaszolók körében a megkérdezettek lakóhelye szerint)

	Buda- pest	megye- székhely	város	község	össze- sen
nem adnék pénzt, mert akkor ezzel csak a koldusmaffiát gazdagítanám	63	56	51	46	53
adnék pénzt, mert ezzel segíthetek a koldulónak, még ha nem is marad nála minden pénz	26	27	31	31	30
adnék pénzt, mert ha nem adnék, akkor ez azzal a következménnyel járna együtt, hogy a maffia megbünteti őt, fizikailag bántalmazza	11	16	17	23	17
összesen	100	100	100	100	100

7. VÉLEMÉNYEK, ATTITÚDOK A SZÚKEBB-TÁGABB KÖRNYEZETRŐL, MINT A KERESLETI OLDAL LEHETSÉGES SZEREPLŐJÉRŐL

Az eddig bemutatott aktorok közvetlen szereplői a kizsákmányolási szituációknak. Érdeemes megvizsgálni, hogy az e szereplői kört körbevevő – családi, szomszédsági, munkahelyi, fogyasztói, stb. – környezetről miképpen vélekednek a kérdezettek, ha az emberkereskedelem problémakörére gondolnak.

A tervezett kampány elsősorban azt a célt tűzi ki magának, hogy megpróbálja a maga figyelemfelhívó eszközeivel edukálni, és abba az irányba hatni, hogy az emberkereskedelem és kizsákmányolás útján biztosított áruk és szolgáltatások iránti kereslet csökkenjen. A keresletcsökkentés azt jelenti, hogy a folyamatban egy aktív felhasználó kört feltételezünk. A valóságban azonban a közvélemény – a munkacélú kizsákmányolás esetében – nem nagyon látja ennek az aktív felhasználói körnek a körvonalait. A lehetséges fogyasztói keresletnek a körvonalai pedig azért nem rajzolódnak ki, mert ezt a keresletet nem tudják összekapcsolni a kínálattal. Éppen ezért ebben a környezeti térben a megkérdezettek elsősorban a kereslet passzív magatartásformáiban tudnak csak gondolkodni: abban, hogy ez a társadalmi (családi, szomszédsági, munkahelyi, stb.) környezet mennyire támogató, segítőkész, ha áldozatokat lát, vagy feltételezi azt, hogy környezetében áldozatok lehetnek.

Ebben a fejezetben külön-külön fogjuk bemutatni, hogy a megkérdezettek miképpen vélekednek az ebben a környezeti térben (feltételezhetően) megjelenő keresleti oldalhoz kapcsolódó aktív és passzív magatartásformákról.

7.1. A környezeti tér és az aktív magatartásformák

A keresleti oldallal kapcsolatos véleményeket a szexuális célú kizsákmányolás esetében már bemutattuk, hiszen ennél a kizsákmányolási formánál a megkérdezettek számára könnyen azonosítható és personalizálható volt a keresleti oldal (ugyanúgy, ahogy a kényszerkoldultatás esetében). A munkacélú kizsákmányolás (házi rabszolgotartás, munkaerő külföldre utaztatása és kizsákmányolása) esetében ez nincsen így, mert az elsőszámú keresleti tényezőként az elkövetőket, közvetítőket nevezik meg a kérdezettek. Másodlagos keresleti tényezőkként jelentkezhetnek azok a vásárlók, akik valóban a sértettek munkáját/szolgáltatását vásárolják meg, de ezt a kört nehezen tudják értékelni a kérdezettek, mert szerintük

a vásárlók információhiányos állapotban vannak, és nincsenek tudatában annak, hogy adott esetben kizsákmányolt munkaerő által készített terméket fognak megvásárolni. A kvalitatív kutatás során ez nagyon gyakran került szóba, mint értelmezési probléma.

De elvben hasonlóan nincsenek tudatában a vásárlók annak sem, hogy egy adott termék előállításának mennyiben klímasemleges, mennyire felel meg az állatvédelmi törvényeknek – hiszen nincsenek ott a gyárakban, nem ismerhetik az előállítás folyamatát - és egy sor ma kifejezetten „trendinek” tűnő további szempontnak, amelyeket a vásárlóközönség ma fontosnak tart, és a gyártó/termelő cégek is a marketingkommunikációs stratégiájukban kiemelten kezelnek (pl. a fenntartható fejlődésnek való megfelelés).

A szakmai fókuszcsoportos beszélgetés hozta felszínre ezt a szempontot, vajon lehetne-e valamennyire „trendivé” tenni azt, hogy egy cég például zérótoleranciát hirdet az emberkereskedelemmel szemben, ahogy sok cég a fenntartható fejlődés éllovasa is kíván lenni. Vannak már ilyen törekvések, elsősorban a harmadik világból származó termékek előállítása kapcsán – lásd a fair trade mozgalom elindulását és terjeszkedését.

A szakmai fókuszcsoportos beszélgetésen az egyik résztvevő hozta fel pozitív példaként például az állatvédők mozgalmát, akiknek sikerült elérniük hosszú évek munkájával azt, hogy az állatvédelem, az állatok „jogai” ma már kiemelt értékelési szemponttá váltak, és ahogy a szakértő szarkasztikusan megjegyzi, ma már az állatok védelme néha fontosabb szempont, mint az emberek védelme.

- *Ha példát vennénk az állatvédőkről, mert hogy ők olyan gyönyörűen felépítették az állatvédői reklámokat, célokat..., én példaértékűnek tartom őket... Nekem volt egy esetem, ahol nem értem el sem ügyészségen, sem bíróságon, sem rendőrségen semmit, de amikor az áldozat elmesélte, hogy a marháknak kibőkte a kizsákmányoló a szeméit, az állatvédők elérték, hogy 5 évre lecsukták. Tőlük kéne ellesni bizonyos dolgokat, hogy ők a médiában pozitív dolgokat hoztak először több mint egy évig elő. Mennyi állatvédő volt, hogy védtük az állatokat, hogy tudunk segíteni és milyen érdekes, amikor „beetették” az embereket egy évig, utána jöttek azzal, hogy példaértékű bírósági ítéleteket hoztak és azt is nyilvánosra hozták. Utána elkezdtek a harmadik évben keverni a kettőt együtt és a negyedik évben pedig már öncélú reklámokat raktak fel...” (szakmai fókuszcsoport résztvevő)*

A fogyasztási szokások alakításában a reklámoknak nagyon fontos szerepe van, és annak is, hogy ezekben a reklámokban a cégek milyen arculattal és üzenetekkel jelentkeznek, ha például a társadalmi felelősségvállalás kérdéséről van szó. Felmérésünk adatai azt mutatják, hogy önmagában fontos üzenetértéke lehetne annak, ha a cégek a kommunikációjukban nagyobb hangsúlyt fektetnének arra, hogy jelezzék, a termelési folyamataikban zéró toleranciát hirdetnek meg az emberkereskedelem ellen.

A megkérdezettek egy ötfokú Likert-skála segítségével 1-5-ig adhattak értékelést, mennyire tartják fontosnak azt általunk megfogalmazott követelményeket: az 1-es azt jelentette, hogy egyáltalán nem tartják fontosnak, az 5-ös pedig azt, hogy nagyon fontosnak tartják. Az ilyen típusú „osztályozós” kérdéseknél, ha a válaszok összesített értékelése eléri a 4,0-s átlagot, akkor azt mondhatjuk, hogy az adott szempontot a közvélemény összességében nagyon fontosnak tartja.

Lényegében mindegyik általunk vizsgált termelési folyamatba beépített követelményt nagyon fontosnak tartja a közvélemény. A vizsgált követelmények közül négynek a betartásával a cégek azt vállalják, hogy a munkacélú kizsákmányolás lehetséges formáit kizárják a termelési folyamatukból. A kérdőívben szerepeltettünk még két nem ehhez a területhez kapcsolódó vállalást kontrollváltozóként (fenntartható fejlődés, ökológiai-bio állattartás).

Az adatok tehát azt mutatják, hogy mindegyik szempont beépítését nagyon fontosnak tartják a kérdezettek, az átlagok 4,4 és 4,7 pont közötti értéktartományban mozognak, kifejezetten magas szinten (25.sz. táblázat). De érdekes, hogy a relatíve alacsonyabb pontszámok a kontrollváltozóknál jelentkeznek (fenntartható fejlődés: 4,41, ökológiai-bio állattartás: 4,52), az emberkereskedelemmel kapcsolatos változóknál a fontossági pontszámok, ha nem is sokkal, de magasabbak. A gyermekmunka kizárásának fontossága például 4,66 pontot kap, a felnőtt munkaerő kizsákmányolásának tilalma pedig 4,64 pontot, ami azt mutatja, hogy ezen szempontok betartását kiemelten kezelik a kérdezettek, összhangban azzal, ahogy az emberkereskedelemmel, emberkereskedőkkel szemben nagyon erős ellenérzéseket táplálnak.

25.sz. táblázat

Mennyire tartja fontosnak, hogy a termelő cégek, pl. élelmiszeripari vagy ruhaipari vállalatok csak olyan termékeket gyártsanak, amelyek előállításánál során vállalják a következőket? Kérem, értékeljen 1–5-ig, ahol az 1-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem tartja fontosnak, az 5-ös pedig azt, hogy nagyon fontosnak tartja!

(átlagosztályzat, 1=egyáltalán nem fontos, 5=nagyon fontos)

betartják a munkavédelmi előírásokat	4,70
nem alkalmaznak gyermek munkaerőt	4,66
nem alkalmaznak olyan felnőtt munkaerőt, akit pl. minimális alatti bérért, embertelen körülmények között, napi 16 órában dolgoztatnak	4,64
a fizetés kiszámítható, pontos, biztos, a munkavállalás önkéntes és a munkajogi szabályok szerint a munkaszerződés retorzió nélkül felmondható	4,64
figyelembe veszik az etikus toborzás alapelveit (nincsenek rejtett költségek a munkaközvetítő cégeknél, a munka és annak körülményei világosan, szerződésbe foglaltan meghatározottak, stb.)	4,62
állati eredetű összetevők felhasználása esetén vállalja, hogy az állatokat természetes körülmények között tartja (nem gyógyszerrezi, nem kínozza, stb. őket)	4,52
a fenntartható fejlődés figyelembevételével szervezi meg a munkafolyamatokat, figyelembe veszi a klímavédelmi, környezetvédelmi szempontokat	4,41

A megkérdezettek hozzáállását, attitűdjét még egy szinten próbáltuk meg felmérni, vajon fogyasztási szokásaikba ezeket a szempontokat mennyiben tudnák beépíteni? Milyen áldozatvállalási készség jellemzi a fogyasztókat, például fizetnének-e egy termékért többet, ha tudják, hogy a cégek ezeket a kizsákmányolási formákat transzparens módon kizárják, és a vizsgált követelményeknek megfelelő termelési láncolatot alakítanak ki?

A válaszok természetesen közvetlenül nem azt mutatják, hogy valóban ennyien többet is fizetnének egy termékért, de az adatok indikátorszámokként kezelhetők, ha válaszadók lehetséges attitűdjét próbáljuk meg mérni és jellemezni.

A legnagyobb áldozatvállalási készség akkor jelentkezik, hogy ha a célkeresztben a gyermekek állnak. Abban az esetben, ha a válaszadók tisztában vannak azzal, hogy az adott cég nem alkalmaz gyermek munkaerőt, és ezt valamilyen formában kommunikálja is, például feltünteti a csomagoláson, akkor a megkérdezettek 52%-a mondja azt, hogy ebben az esetben hajlandó lenne többet is fizetni a termékért (26.sz. táblázat). Ugyanez az arány a céges kommunikációkban ma uralkodónak mondható fenntartható fejlődésnek való megfelelés esetében 45%. A vizsgált esetek rangsora egyébként azt mutatja, hogy egyes szempontok háttérbe szorulása (pl. etikus toborzás – 34%) nem csak azért történik meg, mert valamilyen kevesbé fogja meg az embereket, hanem azért is, mert az ezeknek a szempontoknak való megfelelést a megkérdezettek alapelvárásként kezelik, és nem olyanként, amelyért még plusz pénzt is kellene fizetniük.

Az adatok társadalmi-demográfiai bontása azt mutatja, hogy minél idősebb valaki, annál valószínűbb, hogy a jó ügy érdekében vállalna anyagi áldozatokat, pedig feltehetően rosszabb anyagi körülmények között él, mint a felmérésben szereplő fiatal-, illetve középkorosztályok képviselői. Ezen értelmezés alapján a fiatalabb korosztályok esetében azt kell mondanunk, hogy ezek a szempontok őket kevésbé érintik meg, kevésbé fogják meg. Ebben biztos, hogy van igazság, hiszen a fiatalabb korosztályok véleménye egy sor területen eltér a többségi állásponttól az emberkereskedelem értékelésekor, és arra a kutatássorozat első tanulmánya is felhívta a figyelmet, hogy a fiatalabb és alacsonyabb iskolázottságú csoportok tagjainak ebben a témakörben komoly edukációs hiányosságai vannak.

Jelen esetben a fiatalok eltérő véleményének hátterében azonban az is ott van, hogy a fiatalabbak inkább gondolják azt, hogy az általunk vizsgált szempontoknak való megfelelés megszondázása során nem biztos, hogy az a legjobb mérőeszköz, vajon ők többet fizetnének-e egy olyan cég termékéért, amely a vizsgált termelési követelményeket betartja. Feltehetően ők ezt már alapból elvárják, például, hogy a munkajog alapvető szabályai érvényesüljenek, hogy ne zsákmányolják ki őket, stb. Nem véletlen, hogy a fiatalabb korosztályok esetében az áldozatvállalási lista élén – igaz nem nagy különbséggel – a két kontrollváltozás eset szerepel (fenntartható fejlődés, ökológiai-bio állattartás). Ezekre a fiatalabbak mintha jobban rezonálnának, illetve ezekben az esetekben tartanak inkább elvárhatónak azt, hogy többet fizessenek, mert a cégek is valami többletet nyújtanak.

26.sz. táblázat

Amennyiben egy cég vállalja az alábbiakat, és ez bizonyosságot is nyer, hajlandó lenne egy ilyen cég termékéért valamivel többet fizetni?

(azok %-os aránya, akik többet fizetnének, a kérdésre érdemben válaszolók körében a megkérdezettek életkora szerint)

	18-39 évesek	40-59 évesek	60-xx évesek	összesen
nem alkalmaznak gyermek munkaerőt	41	51	66	52
nem alkalmaznak olyan felnőtt munkaerőt, akit pl. minimális alatti bérért, embertelen körülmények között, napi 16 órában dolgoztatnak	40	44	57	47
állati eredetű összetevők felhasználása esetén vállalja, hogy az állatokat természetes körülmények között tartja (nem gyógyszerezi, nem kínozza, stb. őket)	44	44	52	47
a fenntartható fejlődés figyelembevételével szervezi meg a munkafolyamatokat, figyelembe veszi a klímavédelmi, környezetvédelmi szempontokat	45	41	48	45
betartják a munkavédelmi előírásokat	39	37	54	43
a fizetés kiszámítható, pontos, biztos, a munkavállalás önkéntes és a munkajogi szabályok szerint a munkaszerződés retorzió nélkül felmondható	38	36	51	42
figyelembe veszik az etikus toborzás alapelveit (nincsenek rejtett költségek a munkaközvetítő cégeknél, a munka és annak körülményei világosan, szerződésbe foglaltan meghatározottak, stb.)	31	31	41	34

7.2.A környezeti tér és a passzív magatartásformák

Ahogy a jelentésben többször is utaltunk már rá, a megkérdezettek a tágabb környezet érintettségét elsősorban a passzív magatartásformák oldaláról tudják megközelíteni. Ha lehetséges közvetlen fogyasztó ebben a térben nem is azonosítható (pl. munkacélú kizsákmányolás esetében), illetve sokan nem érintettek a „fogyasztásban” (pl. szexuális célú kizsákmányolás esetén), azért a felelősség még megállhat mindenki esetében, aki a környezetében érzékel áldozatot. A felelősség ebben az értelemben pedig azt jelenti, hogy próbál-e az áldozatnak valamilyen segítséget adni, vagy hivatalos bejelentést tenni. A kvalitatív kutatás tapasztalatai azt vetítették előre, hogy ez a segítségnyújtás nem igazán jellemző a magyar társadalomra, és a szakértők is sokszor utaltak arra, hogy jelentős különbség van az ilyen fajta tudatosságban Magyarország és Nyugat-Európa között.

Ehhez képest a kérdőíves kutatás adatai merőben más képet mutatnak. Természetesen ez nem egy könnyen vizsgálható kérdés, hiszen egy kérdőíves kutatás során nehéz kontrollálni, ki mit miért mond, és látni kell azt is, hogy az általunk felvázolt szituációs helyzetekbe a kérdezetteknek nem könnyű bevonódnuk, és annak végiggondolása sem könnyű, hogy ha ezek a szituációk valóságosak lennének, akkor élesben mit tennének.

A szituatív kérdések során azokból az alapesetkből indultunk ki, amelyeket a jelentés első felében már bemutattunk (lásd erről részletesen a 3. fejezetet), ahol konkrét történeteket ismertettünk a kérdezetteknek a házi rabszolgasággal, a gyermekkorúak szexuális kizsákmányolásával, a felnőttek szexuális kizsákmányolásával, stb. kapcsolatban, hogy ezeket mennyire ítélik el a kérdezettek. Most a megkérdezetteknek azt kellett elképzelniük, hogy mit tennének, hogy ha felmerülne a gyanú bennük, hogy a szomszédjuk ilyen bűncselekményben érintett lehet, ebben az esetben tennének-e vajon bejelentést.

Fontos kihangsúlyoznunk, hogy a kérdéssor és a kérdezési technika inkább az attitűdöket vizsgálja és nem a valóságos reakciókat. Ennek ellenére mindenképpen feltűnő, hogy a mérésünk nagyon magas bejelentési hajlandóságot mutat. Még, ha csak azokat is nézzük, akik azt mondják, hogy „nagyon valószínű”, hogy bejelentést tennének, akkor is esettől függően – ha a vizsgált bűncselekményi tényállásokról van szó - 30-60% lenne a bejelentők száma. Összhangban azzal, hogy a kiskorúakkal szemben elkövetett bűncselekmények váltják ki az emberekről a leghevesebb indulatokat, a legtöbben akkor fordulnának a hatóságokhoz, ha megtudnák, hogy egy közelükben élő személy kiskorút kényszerít prostitúcióra: 66%-nyian nagyon valószínűnek tartják, hogy egy ilyen esetben bejelentést tennének, 86%-nyian pedig valamilyen szinten valószínűsítik ezt (27.sz. táblázat).

A másik leginkább bejelentésre kerülő eset az, amikor az elkövető („a szomszéd”) házi rabszolgát tart (55% illetve 81%).

Ehhez képest valamivel kisebb a bejelentési hajlandóság egy kapcsolati erőszak esetében – feltehetően amiatt, hogy ezt sokan egy család belügyeként kezelik (37% illetve 69%). Ugyanez figyelhető meg, ha az áldozat egy felnőttkorú prostituált/kizsákmányolt, az elkövető/kizsákmányoló pedig az ő élettársa (40% illetve 67%).

Csak összehasonlításképpen, ha az derülne ki, hogy ez a kérdezett mellé hipotetikusán odaköltöztetett szomszéd egy (legálisan dolgozó) felnőttkorú prostituált, akkor a két bejelentési indikátorszám már jóval alacsonyabb (17% illetve 31%).

27.sz. táblázat

Tegyük fel, hogy az egyik szomszédjával kapcsolatban az alábbi gyanú merül fel. Ön mit tenne: mennyire valószínű, hogy bejelentené az esetet egy hatóságoknak?
(%-os arányok a kérdésre érdemben válaszolók körében)

	nagyon valószínű	inkább valószínű	összesen, valószínű
Egyik szomszédja közeli kapcsolatba kerül egy 15 éves lánnyal, akit magához édesget, és meggyőzi, hogy a közös szép jövő érdekében prostitúciós tevékenységet végezzen.	66	20	86
Egyik szomszédja mezőgazdasági munkákra magához vesz egy hajléktalan férfit, akit úgy dolgoztat, hogy – előzetes ígéretei ellenére – nem fizet neki, csupán a szegényes étellel látja el. A férfi egy fűtés nélküli istállóban lakik a tanyán.	55	26	81
Egyik szomszédja hetente többször ittasan tér haza a családjához. A feleségével való szóváltás olykor erőszakosságba fordul át. A férfi minden alkalommal bocsánatot kér és megígéri, hogy megváltozik.	37	32	69
Egyik szomszédja élettársát, egy 25 éves nőt futtat, így a nő prostituáltként dolgozik. A tevékenységből származó bevétel nagyrésze felett a férfi rendelkezik.	40	27	67
Egyik szomszédja munkaközvetítő cégen keresztül munkát vállal egy hollandiai üzemben. A buszos utat Hollandiába a cég fizeti. A munka során a munkáltató minden hónapban automatikusan elvonja a fizetés egy részét arra hivatkozással, hogy le kell dolgozniuk az útiköltséget. Az út valós költségeiről a férfinak nincs tudomása.	33	25	58
Egyik felnőtt szomszédja prostituáltként dolgozik.	17	14	31

Figyelembe véve a bűncselekmények, illetve az áldozatok lehetséges számát, és kalkulálva a jelentős látenciával is, elképzelhetetlen, hogy ezek a bejelentési arányszámok a valóságban is működneek.

Ezeknek a magas arányszámoknak – amelyek önmagukban örömteliek – kettős üzenete van. Mivel a megkérdezetteket egy feltételezett szituációba helyeztük, és a kérdezetteknek abból kellett kiindulniuk, hogy gyanújuk támad valakivel és valamivel kapcsolatban, akkor ezeket az adatokat egyrészt úgy lehet értelmezni, hogy a megkérdezettek ezekkel az eshetőségekkel, gyanús jelekkel nem kalkulálnak, nem látják őket (mert ha látnák, akkor rengeteg bejelentés érkezne). Természetesen nem feltételezhetjük, hogy mindenkinek a szomszédságában ilyen esetek előfordulnak – hiszen ezek területileg szórtan jelentkeznek - de az, hogy az előzetes várakozásunkhoz képest ilyen nagyfokú az aktivitás, az arra utalhat, hogy a közvélemény nagy része nem veszi észre az emberkereskedelemre utaló gyanús jeleket, és csak mi keltjük fel ezt a kérdéssel, hogy azzal a feltételezéssel élünk, a szomszédjuk lehet, hogy ilyen dolgokat tesz.

A másik értelmezés pedig – és talán ez áll közelebb a valósághoz - az lehet, hogy az aktivitásra sarkalló tényezőkkel szemben a megkérdezettek fejében egyből működésbe lépnek a visszatartó hatással bíró tényezők is, amelyek úgy tűnik sokkal erősebben hatnak és felülírják az adott esetben megjelenő bejelentési szándékot. Ha azt feltételezzük, hogy ezek a bejelentési szándékok valósak a megkérdezettek részéről – legalábbis az attitűdök szintjén – akkor ez azt is jelenti, hogy ezeknek a visszatartó tényezőknek a hatását kellene valahogyan csökkenteni a jövőben, hogy a bejelentések száma érdemben növekedhessen.

A kvalitatív kutatás során négy olyan tényezőcsoportot azonosítottunk, amely komoly mértékben vetheti vissza a lakossági bejelentési aktivitást. Ezek címszavakban a következők:

- a félelem
- az eljárástechnikai nehézségek
- a közöny
- az áldozathibáztatás.

Ezen fő dimenziókon belül a visszatartó hatások jellegükben, tartalmukban még tovább bonthatók, de ezek tekinthetők a fő típusoknak. Ezeket vizsgáltuk a kérdőíves felmérés során projektív módon: mit gondolnak a kérdezettek, hogy az emberek többsége, ha áldozatokat lát, miért nem próbál meg segíteni nekik, miért nem tesz bejelentést.

Félelmi pszichózisok

Ahogy az áldozatokat is elsősorban a félelmek tartják vissza a bejelentéstől, az áldozatok szűkebb-tágabb környezetét is. A megkérdezettek szerint, ha valakinek tudomására jutna egy ilyen eset, akkor inkább nem foglalkozna vele, mert félne az elkövetőktől, tartana attól, hogy valamilyen atrocitás fog valakit érni, jobb ezt inkább messziről elkerülni (86% - 28.sz. táblázat).

A félelmi pszichózisok nagyon átszövik ezt a jelenséget, amelyek oldásában részben segíthetnének a bejelentések anonim formái. A megkérdezettek ezt fontosnak tartanák, többen azért sem jelentenek, mert azt gondolják, hogy a névtelen bejelentésre nincsen lehetőségük, és ennek hiányában veszélyben érzik magukat (mi fog történni, ha kitudódik a nevük). Látva azt, hogy viszonylag nagy az elvi nyitottság a bejelentésekre, az anonim bejelentési lehetőség bemutatására a jövőbeni kommunikáció során nagyobb hangsúlyt kellene helyezni, informálva a lakosságot arról, hogy hogyan épül fel ez a rendszer, hol, hogyan érhető el, hogy működik, mik a garanciális szabályai, stb.

A félelmi pszichózisokhoz soroltuk, de az áldozathibáztatással is összefüggésbe hozható az az indok, mely szerint a bejelentők azért inaktíválódnak, mert attól tartanak, attól félnek, hogy a bejelentéssel lehet, hogy az áldozatoknak fognak ártani, akik így még rosszabb helyzetbe kerülhetnek.

Eljárástechnikai nehézségek

A félelmi pszichózisok ellene nehéz bármit is tenni, ennek orvoslására az intézményeknek nincsen nagyon ráhatásuk, és egy szemléletformáló kampánynak sincs eszköztára az ilyen típusú problémák leküzdésére. (Bár az anonim bejelentési forma hatékony működtetése opcionálisan nagy segítséget adhatna ezeknek a háttérbe szorításában.)

Ezzel szemben az eljárástechnikai nehézségek esetében az intézmények talán már tudnának hatékony válaszokat, segítséget adni a potenciális bejelentők számára. Egy igen fontos visszatartó erővel bíró tényezőcsoportról van szó, hiszen a megkérdezettek 74%-a utal ilyen jellegű problémára a felmérés során. Például arra, hogy a potenciális bejelentőben ott a bejelentési szándék, de nem tudja, hogy ezt hol, hogy kellene megtennie. Vagy az tartja vissza őket, hogy ez csak egy gyanú a részükről, de azt gondolják, hogy az eljárás során ezt nekik kell majd bizonyítaniuk, amit nem biztos, hogy meg fognak tudni tenni. Vagy ha be is fogadnák a bejelentést, valószínűleg egy nagyon hosszú eljárásba fognak majd belekerülni, amire nem biztos, hogy eléggé felkészültek.

Közöny

Egy tipikus érvrendszer, amely arra fókuszál, hogy az emberek nem figyelnek oda egymásra, csak magukkal foglalkoznak, csak az őket (vagy a mikrokörnyezetüket) érintő nehézségeket próbálják megoldani. Ezt a problémakört a szakmai fókuszcsoporthoz tagjai nagyon sokszor hozták szóba a közös eszmecsere során, amikor súlyos értékviszályról, a magyar társadalom anomias állapotáról, a tömeges empátiahiányáról, stb. beszéltek. Erre maga a közvélemény is érzékenyen reagál, hiszen minden második kérdezett szerint a nem-bejelentések hátterében ez a tényező ott van (51%). Ez is egy olyan terület, ahol ugyancsak segítséget lehetne nyújtani az érintettek számára tanácsadással, szemléletformálással, de értelemszerűen ez egy hosszantartó folyamat, itt csak nagyon sokára lesz várható, hogy érdemi változások történjenek.

Áldozathibáztatás

Ugyancsak egy nehezen változtatható terület - hiszen attitűdöket jelenít meg -, amikor a kérdezettek szerint a bejelentés elmaradásának hátterében az áldozat hibáztatása húzódik meg. A megkérdezettek szerint az esetek 41%-ában az áldozathibáztató attitűd is felelőssé tehető abban, hogy az emberek elfordulnak és nem tesznek bejelentést. Itt is segítséget nyújthatna a társadalom érzékenyítése, de ezzel kapcsolatban is prognosztizálható, hogy a szemléletformálás időben egy hosszan tartó folyamat.

28.sz. táblázat

Az áldozatok szűkebb-tágabb környezete (ismerősök, szomszédok, akik tudnak ezekről az esetekről) sem szokta ezeket az eseteket jelezni a hatóságoknak. Ha rájuk gondol, Ön szerint ők miért nem szokták ezeket az eseteket jelezni a hatóságoknak?

(az adott okot kiemelve %-os aránya a kérdésre érdemben válaszolóknak körében)

félelmi pszichózis, összesen	86
ezen belül: attól félnek, hogy ebből nekik csak bajuk származhat, például az emberkereskedők majd bosszút akarnak állni rajtuk	75
ezen belül: ezzel lehet, hogy csak ártanak az áldozatoknak, akik lehet, hogy még rosszabb helyzetbe fognak kerülni	39
ezen belül: a bejelentést anonim módon nem tehetik meg	31
eljárástechnikai nehézségek, összesen	74
ezen belül: ez csak egy gyanú a részükről, a dolgok pontos hátterét nem tudhatják, nincs bizonyítékuk rá	50
ezen belül: félnek attól, hogy a bejelentés, az eljárás folyamat hosszú és megterhelő lesz számukra	41
ezen belül: nem tudják, hogy ezt hol, hogyan, kinek lehetne bejelenteni	25
érdektelenség, közöny - közönyösek, nem figyelnek másokra, azt gondolják, hogy ez nem az ő problémájuk	51
direkt vagy indirekt áldozathibáztatás, összesen	41
ezen belül: hibáztatják az áldozatokat, akik ebbe a helyzetbe kerültek	25
ezen belül: elítélik azokat a tevékenységeket, amelyet az áldozatok végeznek	17
ezen belül: maguk az áldozatok se akarják ezt, nem akarnak kikerülni ebből a helyzetből	15

8. AZ EMBERKERESKEDELEM ELLENI HARCBA ÉRINTETT INTÉZMÉNYEK MEGÍTÉLÉSE (VÉLEMÉNYEK ÉS ATTITŰDÖK)

Ha az emberkereskedelem kapcsán a környezeti elemeket vizsgáljuk, a társadalmi környezet mellett mindenképpen ki kell térni az intézményi környezetre is, azokra a szervezetekre, amelyek az áldozattá

válástól, illetve a veszélyeztetettségi helyzet detektálásától kezdve az áldozati lét poszttraumás feldolgozásáig kitüntetett szerepet töltenek be (vagy kellene betölteniük) az emberkereskedelemmel kapcsolatos folyamatokban.

Az intézményei szereplőket már az emberkereskedelemmel kapcsolatos ismeretekkel foglalkozó kutatás is érintette: milyen szereplőket látnak a megkérdezettek ezen a területen, kiket ismernek. A jelentés – többek közt - a következő megállapítást tette:

- „Az emberkereskedelem elleni küzdelem kapcsán az intézmények szerepvállalásáról szóló adatok azt mutatják, hogy mind az áldozati lét kezdeti szakaszában – hogy lehetne megakadályozni, hogy valaki áldozattá váljon, kinek van ebben felelőssége – és zárószakaszában, amikor az áldozat megpróbál kikerülni, kilépni a számára terhes folyamatból, a megkérdezettek a legnagyobb fontosságot a rendőrségnek tulajdonítják. A kezdeti szakaszban a megkérdezettek még sok szereplős térként definiálják az intézményi kört... Ehhez képest az áldozati lét zárószakaszában, amikor az áldozat megpróbál kikerülni, kilépni a számára terhes folyamatból, az állami intézményrendszer szerepvállalását eléggé egypólusúnak látják a kérdezettek. Ebben a szakaszban tulajdonképpen majdnem mindenki elsősorban rendőrségi feladatként definiálja a probléma kezelését, megoldását.”⁸

Az értékelést megalapozó adatokat az alábbi táblázatban összefoglaló jelleggel újra közöljük (29.sz. táblázat).

29.sz. táblázat*

Az intézményi szereplők azonosítása az emberkereskedelem elleni harcban

(az adott szervezetet, intézményt megnevezők %-os aránya, N=akik a kérdésre érdemben válaszoltak)

	a pre-szakaszban	a post-szakaszban
rendőrség	69	92
család, rokonság (barát)	73	31
gyermekvédelem (családvédelem)	64	36
iskola, tanár, (iskola)pszichológus	49	18
gyámügy	48	35
civil szervezet	44	26
sajtó (tévé, rádió, újság)	35	25
Belügyminisztérium	23	18
követség, konzulátus	21	33
egyház	19	8
védőnő	17	7
házi orvos/gyerekorvos	17	8

* forrás: „Az emberkereskedelemmel kapcsolatos társadalmi tudatosság, informáltság felmérése” c. kutatási jelentés (kézirat)

Jelen kutatás során néhány fontosabb intézmény – ezen belül elsősorban a kérdezettek szerint a leginkább involvált rendőrség - megítélésére külön is kitértünk, arra, hogy ezekhez az intézményekhez miképpen viszonyulnak a megkérdezettek.

8.1. A rendőrség megítélése

A lakossági fókuszcsoportos kutatás során az emberkereskedelem kapcsán a rendőrség nagyon sokféle szerepkörben (prevenció, kommunikáció, bejelentést befogadó, ügyindító, nyomozati stb.) került szóba.

⁸ forrás: „Az emberkereskedelemmel kapcsolatos társadalmi tudatosság, informáltság felmérése” c. kutatási jelentés (kézirat)

Összességében nagyon ambivalensnek tűnt a csoporttagok viszonyulása a rendőrséghez. Voltak elismerő hangok egy-egy sikeresebb ügy, akció kapcsán, voltak megértő vélemények, elsősorban a rendőrség személyi, anyagi, infrastrukturális problémáira utalva, és voltak kritikus megállapítások is (pl. szakmai problémák, a helyzetek nem megfelelő kezelése, a korrupció). Sokféle vélemény fogalmazódott meg, és sok vélt vagy valós történés hangzott el a beszélgetések során.

Ezekből összességében az a kép rajzolódott ki, hogy ha egy konkrét ügy elindul – érkezik egy bejelentés – akkor a kérdezettek szerint az intézmény elkezd működni, és megpróbálja a tőle elvárható maximumot hozni. A gondot inkább az jelenti, hogy ezek a bejelentések nem nagyon érkeznek, és az is, hogy a rendőrség ehhez a területhez nem áll annyira proaktívan.

A kvalitatív kutatások olyan véleményeket is felszínre hoztak, hogy a rendőrségen belül is vannak hangsúlyeltolódások. Ahogy a társadalom, úgy a rendőrök is érzékenyebben, gyorsabban reagálnak – a kérdezettek szerint –, ha az áldozat gyermek vagy nő. Ha az áldozat már nagykorú és/vagy férfi, akkor kevésbé kezelik kiemelten az ügyeket.

Mivel fennállt annak a lehetősége, hogy a kvantitatív attitűdkutatás elmegy egy olyan irányba, ami inkább azt mutatná be, hogy a közvélemény általában hogyan vélekedik a rendőrség munkájáról, általában mit gondolnak az emberek a rendőrökről, ezért a lehetséges attitűdöket célirányosan próbáltuk meg mérni a felmérés során, és egy konkrét területre koncentráltunk, arra, vajon a megkérdezettek szerint az emberkereskedelmes ügyek területén a rendőrség miért nem annyira proaktív. Bár ez egy feltételezés is lehetne a részünkről, de szakértői jelzések szerint a rendőrség valóban, mint ügyet elindító, kezdeményező fél, háttérbe szorul ebben az ügycsoportban, igaz az elmúlt években jelentős változások történtek ezen a területen:

- *„Amíg 2019-ben az emberkereskedelmes ügyek 100 %-a indult úgy, hogy a sértett tette meg a feljelentést, most már csak a 38 %-a, a többi már mind hivatalból, illetve előkészítő eljárást követően indult el.”* (szakértői interjúalany)

A szakértői jelzések szerint nem sok emberkereskedelmes ügyről beszélhetünk, a legfrissebb adat 98 bírósági szakaszba jutott ügyet mutat, ami figyelembe véve, hogy a közvélemény (nem biztos, hogy megalapozott) becslése gyakran ezres, tízezres áldozati számról szól évente, eléggé kontrasztos adatsor. Talán nem véletlen, hogy a közvélemény nagyon szkeptikus azzal kapcsolatban, vajon mennyi ügy kerülhet ma Magyarországon nyomozati, bírósági szakaszba, mennyire érezhetik az elkövetők fenyegetve magukat. A megkérdezettek 86%-a van azon a véleményen, hogy az emberkereskedelemmel kapcsolatos bűncselekmények esetében az elkövetők túlnyomó többsége nem kerül a rendőrség látókörébe, így nem kell tartaniuk attól, hogy a bíróság elítéli őket. (Igaz ebben megvan a laikus közvélemény felelőssége is, hiszen feltehetően nagy számban nem jelentik be ezeket az eseteket, ha ilyennel találkoznak.) Illetve a megkérdezettek 88%-a szerint, azon elkövetők esetében, akik végül bíróság elé kerülnek, azok túlnyomó többségénél a büntetések nem súlyosak, és nincs elrettentő, visszatartó hatásuk.

Pedig egyes szakértői vélemények szerint a jogi szabályozás megfelelő ezen a területen Magyarországon, nagyon szigorú büntetési tételek vannak kilátásba helyezve.

- *„Most már európai szinten is talán nekünk vannak a legmagasabb büntetési tételeink emberkereskedelem kapcsán, hogy életfogytiggal is lehet büntetni már nagyon súlyosnak minősülő eseteket. Már az alap elkövetés is 5 évvel kezdődik.., itt azért már az elkövetőink tudják, hogy nem babra megy a játék, ezzel tisztában vannak. Azzal is tisztában vannak, hogy kiskorút nem viszünk ki, mert abból automatikusan nagyon magas büntetést fognak megkapni. Volt... aki ezt eljátszotta,*

nem érdekelte, más személyi igazolványával kivitte a lányt, természetesen már bent vannak a börtönben és 5-15-ös büntetési tétellel fenyegetett cselekménnyel néznek szembe, amiből tudják azt, hogy közép mértéken sem fognak kijönni olyan 7 év alatt... Büntetőjogilag nem hiszem, hogy ezen már sokkal többet lehet emelni.” (szakértői interjúalany)

Mindez azonban a közvéleményben nem csapódik le, vagy vannak, akik azt gondolják, hogy még ez sem elég. A megkérdezettek nagyon erősen kriminalizálják ezeket az eseteket, különösen, ha gyermekek az áldozatok, és vannak, akik akár a végletekig is elmennének:

- *„Hatóságok nem lépnek fel elég erőteljesen, legnagyobb probléma ott van, miért megy el egy embernek annyira az esze, hogy mást ki akarjon zsákmányolni, tehát ez undorító... ezeket el kellene zárni, én visszahoznám a halálbüntetést simán nekik.”*
- *„Angliában – jó pár évvel ezelőtt bevezették – szexuális bűnöző csak akkor kerülhet szabadlábra, ha választhat vegyi vagy biológiai kasztráláson esik át... / Szexuális bűnöző az, aki pedofil... erőszaktevő... én ezt behoznám ide is... / Nekem nem elriasztó egy tíz év börtön.” (lakossági fókuszcsoport résztvevők)*

Visszatérve a rendőrséggel kapcsolatos attitűdökre, miközben úgy tűnik, hogy sok az áldozat, mégis kevés a saját hatáskörben elindított eljárások száma (és kevés az ítélet is). A lakossági fókuszcsoportos kutatás három fő megközelítési irányt mutatott azzal kapcsolatosan, hogy a rendőrség miért nem annyira proaktív az emberkereskedelmes ügyek kapcsán:

- a bűncselekmény speciális jellege, típusa miatt
- a rendőrség, mint intézmény hiányos személyi, tárgyi feltételei miatt (infrastrukturális problémák)
- a rendőrség nem hatékony fellépése, munkája miatt

A bűncselekmény speciális jellege, típusa

Összességében a közvélemény az emberkereskedelmes ügyek kapcsán megértő a rendőrséggel kapcsolatban, mert objektív akadályként emeli ki, hogy itt látens, kevésbé látható és nehezen bizonyítható bűncselekményekről van szó, ami jogosan köti meg a rendőrség kezét, illetve korlátozza a lehetőségeit. Ez egy egyértelműen domináns megközelítés a rendőrséggel kapcsolatban, amikor a megkérdezettek a tevékenységüket véleményezik ezen a területen (81% - 30.sz. táblázat).

Infrastrukturális problémák

A rendőrség számára ugyancsak felmentést nyújtanak a megkérdezettek, amikor azokról a körülményekről tesznek említést, amelyek alakulása jórészt rajtuk kívülálló okokkal magyarázhatók, és amelyek inkább az állami költségvetési támogatásokkal, szabályozási kérdésekkel hozhatók összefüggésbe (személyi állomány összetétele, nagysága, anyagi megbecsülése, munkaletterhelése, jogosítványai, stb.). Összességében 40%-nyian magyarázzák ilyen típusú indokkal a rendőrség visszafogottabb aktivitását. Azt, hogy kevés rendőr van Magyarországon, és ez kihathat ennek az ügycsoportnak a kezelésére, 34%-nyian hozzák szóba.

A rendőrség nem hatékony fellépése, munkája

Összességében szinte mindenki ki tud emelni valamilyen objektív akadályozó tényezőt, nehézséget, ami miatt a rendőrség e bűncselekmény üldözése kapcsán nem kritizálható, azonban minden második kérdezett szerint azért vannak szakmai gondok is, olyan problémák, amelyek forrása a rendőrség belső működésében keresendő, és amelyek megoldása javíthatna azon, hogy ebben az ügycsoportban is hatékonyabban

léphessen fel a rendőrség (48%). Ezen érvrendszeren belül leggyakrabban a rendőri korrupcióról tesznek említést a kérdezettek (25%), ami feltehetően nem független attól, hogy itt egy olyan bűncselekményi formáról van szó, amelynek a háttérben nagyon sok pénz mozog.

30.sz. táblázat

Ön szerint mi lehet az oka annak, hogy a rendőrség, mint nyomozó hatóság, saját hatáskörében eljárva nem indít az emberkereskedelemmel kapcsolatban a jelenleginél több nyomozást?

(az adott okot kiemelők %-os aránya a kérdésre érdemben válaszolók körében)

a bűncselekmény speciális jellege, típusa, összesen	81
ezen belül: ez egy olyan bűncselekmény-típus, ami nehezen kerül mind a lakosság, mind a rendőrség látókörébe	70
ezen belül: ez egy olyan bűncselekmény-típus, amely nehezen bizonyítható, ezért felesleges sok energiát ezekbe az ügyekbe fektetni	40
a rendőri munka nem hatékony jellege	48
ezen belül: mert a bűnelkövetők lefizetik őket	25
ezen belül: szakmailag nem eléggé felkészültek	24
ezen belül: mert valamilyen szinten hibáztatják az áldozatokat, akik ebbe a helyzetbe kerültek	23
a rendőrség, mint intézmény személyi, tárgyi feltételei (infrastrukturális problémák), összesen	40
ezen belül: kevesen vannak	34
ezen belül: vannak ennél fontosabb, súlyosabb bűncselekmények is, amelyekkel foglalkozniuk kell	24
ezen belül: nincsenek jól megfizetve	20

8.2. A közoktatás megítélése

A kvalitatív kutatások során a közoktatás rendszere nagyon sokszor szóba került az emberkereskedelem kapcsán. A rendőrséghez hasonlóan nagyon sokféle vetületben: a rendszer milyen képességű diákokat bocsát ki, milyen ismereteket ad át, mennyire figyel fel a veszélyeztetett gyermekekre (jelzőrendszeri szerep), mennyire foglalkozik az emberkereskedelemmel kapcsolatos veszélyhelyzetek, veszélyforrások megismertetésével, stb..

Összességében inkább a kritikus hangok dominálták a beszélgetéseket, amelyek az oktatás rendszerének diszfunkcionális működésére hívják fel a figyelmet. A lakossági csoportokban elhangzottak alapján az embernek olyan érzése volt, mintha a megkérdezettek még a legalapvetőbb készségek, képességek elsajátítását is ma már az iskoláktól várnák el, szinte minden feladatot átdelegálnának az iskolák számára. Ez még hangsúlyosabb megközelítés, ha olyan családokra gondolnak, amelyek veszélyeztetettek, a leszakadó társadalmi rétegekhez tartoznak.

Ennek a feladat-transzformálásnak az az oka, hogy úgy érzik, a családok komoly átalakulásokon mennek keresztül (egyszülős családok térnyerése, kétkeresős családok, ahol a szülők viszont rengeteget dolgoznak, a családok teherbíró képességének korlátos mivolta, nincs elég minőségi idő a gyermekekkel foglalkozni, a közösségi média beszipantja a gyermekeket, a média neveli őket vagy a kortárs csoportok, stb.). Ezzel párhuzamosan, részben az előbbiből következően komoly mértékben átstrukturálódnak az elvárások is az iskolákkal szemben. A szülők ma már nemcsak a klasszikus oktatást várják el az intézményektől, hanem azt is, hogy a leghétköznapibb ismeretek átadása mellett gyakorlatias tudást is átadjanak, és mindazokat az ismereteket is, amelyek az emberkereskedelemmel kapcsolatos veszélyhelyzetekhez kapcsolódnak.

- „(Munkacélú kizsákmányolás kapcsán) *elmagyarázni egy 16 évesnek, hogy mikor vigyázz, mikor esélyes, hogy bepaliznak téged. Nem is tudom, ha szexuális prevenció van, akkor erre miért ne lehetne prevenció. Drogprevenció is van.*”
- „*Inkább az életre felkészíteni az embereket, mint azt, hogy hogyan megy az algebra.*”
- „*Marha jó lenne, ha egy 18 éves ki tudna tölteni egy szerződést, vagy egy lakásnak a csekkjeit el tudná intézni, vagy egy banki kölcsön papírt át tudna úgy olvasni, hogy nem hülyeséget ír alá az apróbetűs résszel.*”
- „*Ha általános iskolában tarthatnak hittan órákat heti kétszer-háromszor, meg etikát, akkor miért nincs benne a társadalmi normákról, ami felkészíti a gyereket az életre, hogyan viselkedjen, milyen protokollok vannak, sok mindent lehetne, akár középiskolában, adóbevallás, önéletrajz...*”
- „*Önismereti dolgokat be lehetne vezetni az iskolába, kellene olyan tantárgyféle vagy több ilyen dolog, hogy egyrészt a képességek, hogy mire vagyok képes, illetve, hogy ember vagyok és jó vagyok.*” (lakossági fókuszcsoporthoz tartozók)

Ennek kapcsán felmerülhet az is kérdésként, hogy az emberkereskedelemmel kapcsolatos veszélyhelyezettel, az ilyen szituációk kapcsán ajánlott magatartásformákkal, reakciókkal, viselkedési mintákkal mikor érdemes megismertetni a gyermekeket. A lakossági fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetéseken - különösen a szexuális felvilágosítással és a szexuális célú kizsákmányolással kapcsolatban - gyakran utaltak a résztvevők arra, hogy ezt érdemes lenne minél korábban elkezdni:

- „*Hát például én már elkezdeném olyan (általános iskolás) harmadikos, én már harmadikosnál, annyira érettek, túlértek ezek a mai gyerekek.*”
- *Fenn a Youtube-on láttam videót a droghasználókról, amikor én azt megnéztem, nekem annyi volt a véleményem, hogy egyszer kellene levetíteni 8-10 éves gyerekeknek, hogy a büdös rohadt életbe ne nyúljanak soha többet droghoz.*”
- „*A szex ne legyen tabu téma egy általános iskolában. Igen... olyan világban élünk, hogy a 14 éves gyerek nem szűz feltétlenül, 18 évesen kicsit késő szexuális felvilágosítást tartani.*” (lakossági fókuszcsoporthoz tartozók)

Ez az időzítési probléma a szakmai fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetésen is felmerült, ahol az egyik szakértő nemzetközi példával illusztrálva mutatta be, hogy milyen jó gyakorlatok tapasztalhatók ezzel kapcsolatban Nyugat-Európában:

- „*Már az óvodában, hogy az emberkereskedelmet meglendítették az orruk előtt. Nem úgy, hogy prostituált leszel, hogy munkacélú leszel, de önmagadra vigyázz, ezt már elkezdi az óvodában. Aztán az iskolában ugyanezt folytatják és a középiskolában kötelezően..., de pontokat kapnak érte, ha ilyen oktatásokon részt vesznek. Ha önkéntes munkában, netalán még az emberkereskedelemben vagy a kapcsolati erőszakban segédkeznek, azok plusz pontokat jelentenek.*” (szakmai fókuszcsoporthoz tartozók)

A kérdőíves kutatás kapcsán a lehetséges időzítésre külön is rákérdeztünk, hogy a megkérdezettek milyen életkorban indítanának el képzéseket, foglalkozásokat, ismertetést az emberkereskedelemmel kapcsolatban. A közvélemény nagy része azon a véleményen van, hogy ezt minél korábban meg kell tenni.

A megkérdezettek egyharmada már óvodás korban elindítaná ezt, természetesen egy óvodás értelmi, érzelmi képességeihez igazodó formával és tematikával. Majdnem kétharmadnyian pedig a határvonalat az általános iskola alsó tagozatánál húznák meg (31.sz. táblázat).

Összességében 10 megkérdezettből csak 1 van azon a véleményen, hogy az ezzel a témával való foglalkozást középiskolás korban kellene elkezdni.

A válaszokat nagyon nagy mértékben befolyásolja a válaszadók neme: a nők körében majdnem kétszerannyian vannak – a férfiakhoz képest - azok, akik már az óvodáskorúaknak is szóba hoznák valamilyen formában az emberkereskedelemmel kapcsolatos veszélyforrásokat, az ezzel kapcsolatos ismereteket.

31.sz. táblázat

Vannak olyan vélemények, hogy az emberkereskedelem elleni harc keretében a gyermekeket hatékonyabban kellene tájékoztatni a lehetséges veszélyekről: arról, hogy mire figyeljenek az emberkereskedelem kapcsán. Ön szerint a gyermekekkel hány éves kortól kellene ezeket a lehetséges veszélyeket a legkorábban megismertetni?

(%-os megoszlás, a kérdésre érdemben válaszolók körében a megkérdezettek neme szerint)

	férfiak	nők	összesen
már óvodás kortól, a nekik megfelelő tartalommal és formában	22	39	31
általános iskola alsó tagozatában, a nekik megfelelő tartalommal és formában	30	30	30
általános iskola felső tagozatában, a nekik megfelelő tartalommal és formában	36	23	29
középiskolában, a nekik megfelelő tartalommal és formában	9	7	8
később	1	1	1
nem kell velük ezt ismertetni	1	1	1
összesen	100	100	100

8.3. A média megítélése

Az emberkereskedelemmel kapcsolatos információk átadásában a média kulcsszerepet tölt be. A szakértők jelzése szerint nem mindegy, hogy a média hogyan, milyen fókusszal közelít ehhez a témakörhöz, mert már ez komoly mértékben befolyásolhatja egy társadalom problémaérzékelését, és jelen esetben attitűdjét az áldozatok irányába. A kvalitatív kutatás során a szakértők a szemléletformálásban nagyon fontos szerepet tulajdonítanak a médiának, de ezzel párhuzamosan nagyon bíráló hangnemben beszélnek a média jelenlegi működéséről. Kutatási eredményekre is hivatkozva jelzik, hogy a média gyakran torz szemüvegen keresztül, egy picit bulvár jelleggel tematizálja ezt a kérdést, rásegítve ezzel az áldozathibáztató attitűd megjelenésére, illetve annak megerősödésére.

Az észrevételek feltehetően jogosak, de mindebből a laikus közvélemény nem sokat érzel. A néző ugyanis azt fogyasztja, amit kap, és az átadott ismereteket, információkat az esetek zömében kritikátlanul befogadja. Nagyon egyszerűen megfogalmazva, amit lát, azt elhiszi, és a valósággal felelteti meg. A nézők nagy része nem érzékeli a szakértők által jelzett torzítást, feltehetően azért se, mert már eleve avval az alapbeállítódással közelít a témakörhöz, amit a média is sugároz neki. A megkérdezettek mindössze egyötöde van azon a véleményen, hogy a média nem tárgyyszerűen mutatja be az emberkereskedelemmel kapcsolatos híreket, mert azokban felelőssé teszi az áldozatokat (32. táblázat).

32.sz. táblázat

Véleménye szerint a média hogyan foglalkozik az emberkereskedelemmel?

(%-os megoszlás a kérdésre érdemben válaszolók körében – akik az adott típusú hírt fogyasztják)

	munkacélú emberkereskedelemről (pl. csicskáztatás, házi rabszolgaság, csekély fizetésért nagyon rossz körülmények között dolgoztatás) szülő hírek esetében	szexuális célú emberkereskedelemről (pl. prostitúcióra kényszerítés) szülő hírek esetében
inkább tárgyyszerűen	83	78
inkább úgy, hogy az áldozatot felelőssé teszi	17	22
összesen	100	100